

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Faktory ovlivňující chudobu u seniorů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Petra Šafránková, DiS.

Vedoucí práce: doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Faktory ovlivňující chudobu u seniorů*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12. 8. 2019

.....

Petra Šafránková

Poděkování

Děkuji doc. Ing. Lucii Kozlové, Ph.D., jejíž odborné rady a pomoc při zpracování bakalářské práce byly nepostradatelné. Především bych chtěla bakalářskou práci věnovat své mamince, která před časem zemřela. Vždy mi byla velkou oporou a moc mi pomáhala.

Faktory ovlivňující chudobu u seniorů

Abstrakt

Ačkoliv společnost jako celek zažívá období nebyvalé prosperity, společenské rozdíly se spíše prohlubují.

Tato skromná práce si klade za cíl metodou výzkumu dostupných badatelských pramenů a terénního výzkumu zhodnotit kvalitu života životní úrovně u seniorů v České republice.

V práci je nejprve zapotřebí zvolit efektivní způsoby zjišťování životní úrovně a kvality života starších občanů a zjištěné údaje zhodnotit. Následně potom analyzuji pravděpodobné příčiny výsledných rozdílů v kvalitě života a životní úrovně mezi seniory. Posléze navrhuji řešení způsobilé zlepšit život seniorů.

Klíčová slova

chudoba; senioři; měření chudoby; starobní důchod; sociální pojištění

Factors Influencing Poverty Among Seniors

Abstract

Although society as a whole experiences nowadays a period of unprecedented prosperity, social inequalities are seen to be more deep than any time before.

This modest work aims to evaluate the quality of life of the seniors in the Czech Republic, as compared to the rest of the population.

In the first place, it is necessary to choose effective ways to determine the standard of living and quality of life of the older citizens, then compare gathered data with the appropriately selected reference groups and evaluate the probable causes of the resulting differences in the quality of life and standard of living between the seniors and the rest of the population. Finally, I propose a solution capable of improving the lives of seniors.

Key words

poverty; seniors; poverty measurement; retirement pension; social insurance

Obsah

Úvod.....	7
1 SOUČASNÝ STAV.....	9
1.1 Proces stárnutí a stáří.....	9
1.2 Vliv seniorů na společnost.....	11
1.3 Vymezení chudoby.....	13
1.4 Zjišťování a měření chudoby.....	18
1.5 Nejnižší ještě přijatelný způsob života podle srovnatelných skupin obyvatelstva.....	20
1.6 Použitelnost srovnatelných sociálních skupin pro měření chudoby.....	22
1.7 Jednota v různorodosti.....	22
1.8 Historie důchodového zabezpečení v českých zemích.....	23
1.9 Systém důchodového zabezpečení v České republice.....	25
1.10 Meziválečné důchodové pojištění v Československu.....	28
1.11 Gottwald v čele - od sociálního pojištění k sociálnímu zabezpečení.....	30
1.12 Od sociálního zabezpečení nazpět k sociálnímu pojištění?.....	32
1.13 Vox populi, vox Dei.....	37
2 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	41
2.1 Cíl práce.....	41
2.2 Výzkumná otázka.....	41
3 METODIKA.....	42
3.1 Použité metody.....	42
3.2 Výběrový soubor.....	42
4 VÝSLEDKY.....	44
5 DISKUZE.....	58
6 ZÁVĚR.....	62
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	63
8 PŘÍLOHY.....	72

Úvod

Nehledě na naše občasně stezky, žijeme v době zcela nebývalé prosperity. Dramatický pokrok v technologii hromadné výroby činí dostupným zbožím, které před dvaceti lety ani neexistovalo. Efektivní systém dopravy, ale rovněž předávání informací, značně snižuje transakční náklady, a dále zlevňuje zboží a služby pro konečného spotřebitele. Jak je tedy možné, že navzdory takovému pokroku žije přesto tolik lidí v chudobě?

Chudoba je obvykle definována jako stav neumožňující zabezpečení ani základních životních potřeb (Tomeš, 1996).

O tom, které životní potřeby jsou základní a které už nejsou, rozhoduje politická elita, té, které země. Výčet nezbytných potřeb se samozřejmě v každé zemi liší. Tolik lidí v chudobě, a jsou nějaké zvláštní důvody pro to, aby senioři byli postiženi chudobou ve větší míře nežli ostatní skupiny populace.

Na prvním místě je potřeba stanovit kritéria podle kterých můžeme o někom říci, že patří mezi chudé. Tomeš (1996) rozlišuje tzv. objektivní chudobu, což je stav, kdy podle názoru orgánu veřejné moci nejsou základní lidské potřeby uspokojovány na přijatelné úrovni. Vedle toho podle Tomeše (1996) můžeme hovořit o tzv. subjektivní chudobě, kdy potřeby určitého člověka nejsou uspokojovány podle jeho představ.

Je přirozené, pokud se širší vrstvy společnosti seznamují prostřednictvím médií s životním stylem bohatých a úspěšných a mají tendenci se mu přiblížit. Nicméně společnost se takto ocitá v bludném kruhu, jelikož je to právě bohatství, jež bohaté a úspěšné odlišuje od zbytku populace. Tento zbytek populace se tedy nemůže prvně jmenovaným v utrácení vyrovnat, ledaže by se finančně dostal na úroveň bohatých. Potom by ale zase skupina dříve označovaná za bohaté ztratila svou exkluzivitu a zařadila by se mezi průměr.

Jak je z uvedeného patrné, v sociálních vědách má většina pojmů pouze relativní vypovídající hodnotu. Společenské vědy neřadíme mezi tzv. exaktní vědy jako je matematika nebo fyzika. Právě jenom v oblasti exaktních věd můžeme říci jedna plus jedna jsou dvě anebo, že nejnížší dosažitelnou hodnotou je nula stupňů Kelvina, a jakákoliv jiná tvrzení či výsledky jsou vždy nesporné. U společenských věd

je za správný výsledek považován takový, na němž se shodne většina společnosti. V některých otázkách může být však společnost rozdělena na dvě přibližně stejné části, anebo dochází k významným posunům v názorech v důsledku uplynutí času podle jednotlivých civilizačních okruhů, zemí a regionů, popřípadě i podle kulturních a společenských odlišností.

Pocitovaná subjektivní chudoba zobrazuje tedy spíše sebehodnocení a sebeidentifikaci jednotlivých skupin občanů nežli cokoliv jiného.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Proces stárnutí a stáří

Většině lidí je souzeno zestárnout. Alternativou je zemřít mladý. Stáří považujeme za přirozené závěrečné období v životě člověka, v němž většinou dochází k degeneraci lidských schopností. Senioři většinou nemohou vykonávat fyzicky namáhavé práce a aktivně reagovat na vnější podněty (Tomeš, 1996).

Období do šedesátého roku života bývá v literatuře označováno jako presenilní, mezi šedesátým a sedmdesátým rokem nastupuje pak vlastní stárnutí, v němž jej je zapotřebí přihlídnout ke změně schopností v pracovním výkonu. V období stařeckém nad sedmdesát let věku schopnost vykonávat soustavně práci postupně zaniká (Tomeš, 1996).

Čevela, Kalvach, Čeledová (2012) rozdělují stárnutí do dvou skupin. První skupinu tvoří teorie stochastické, kde se předpokládá, že děje doprovázející stárnutí jsou převážně náhodné, to znamená, že s přibývajícím věkem se organizmus opotřebovává (Čevela et al., 2012).

Do druhé skupiny zařazují Čevela, Kalvach, Čeledová (2012) teorie nestochastické, zde se hovoří o stárnutí, které je především geneticky předurčené.

Je ovšem zapotřebí neztrácet ani na okamžik ze zřetele, že proces stárnutí je u každého jedince velmi individuální životní událostí. Záleží jednak na vnějších okolnostech společných pro osoby sdílející tentýž kulturní prostor jako je úroveň společnosti, míra urbanizace, kvalita lékařské péče a hygieny nebo vlastnické vztahy, popřípadě přírodní podmínky, jako je podnebí nebo složení stravy. Ještě větší vliv má ovšem zdravotní stav a zdravotní návyky jednotlivce (Tomeš, 1996).

Jak uvádí Čevela, Kalvach, Čeledová (2012) maximální délka života se u člověka pohybuje kolem 120 let.

Fyziologickým stárnutím nazýváme přirozený proces postupného omezování schopností člověka, kdežto patologickým procesem stárnutí je označován výskyt chorob (Tomeš, 1996).

Senioři si často stěžují na snížení funkcí smyslových orgánů, mezi něž řadíme zrak nebo sluch, což nazýváme funkčními změnami. Od těch odlišujeme změny anatomické jako je křehnutí kostí, snížená hojivost při zlomeninách nebo svalová atrofie (Tomeš, 1996).

Ve středověku splýval pojem stáří s nemocí. Příslušníci neprivilegované vrstvy obyvatelstva museli všichni pracovat, pokud to bylo jen trochu možné. Největší skupinou pracovníků byla čeled' a nádeníci v zemědělství, pro které byli zřizovány ratejny. U selského stavu docházelo k uplatňování mezigenerační solidarity formou takzvaného výměnku. Na nastupujícího mladého hospodáře přešlo pak sice vlastnické právo ke statku, ale na druhou stranu, byl zase povinen bezplatně poskytovat různé služby výměnkářovi. Ne všechny hospodářství generovala dostatečný výnos, takže poskytování výměnku hospodáře často velmi zatěžovalo (Tomeš, 1996).

Po postupném zavádění krajské správy na úkor správy vrchnostenské v osmnáctém století byla ve státní správě zaváděna tzv. definitiva a penzionování. Prostřednictvím hmotného zabezpečování profesionálních úředníků se zajišťovala jejich loajalita (Tomeš, 1996).

Ve století devatenáctém počalo již stáří být považováno za svébytnou sociální událost. Pro potřeby seniorů byly vytvářeny obecní starobince a později zaměstnanecké starobní důchody alespoň pro některé skupiny zaměstnanců (Tomeš, 1996).

V dnešní době nepovažujeme stáří za nemoc. I přesto však dochází k vzájemným interakcím mezi oběma stavy. Předchozí onemocnění proces stárnutí často urychluje. S vyšším věkem se statisticky významně prodlužuje trvání jednotlivé pracovní neschopnosti. Její četnost však spíše klesá. Naopak mladší lidé jsou náchylnější k nakažlivým chorobám (Tomeš, 1996).

Před nástupem antibiotik obávaná španělská chřipka dokázala v některých oblastech vyhladit i polovinu obyvatelstva, zejména právě mladých lidí a malých dětí. Mezi přeživšími se vyskytlo neobvykle vysoké procento starších lidí, jejichž imunitní systém měl již nějakou zkušenost s podobným kmenem nemoci.

Zajímavou polemiku nastoluje v Právu sociálního zabezpečení Igor Tomeš a kolektiv, když dává do vztahu invalidní a starobní důchod. Teoreticky by bylo možné starobní

důchod zrušit a plně jej nahradit důchodem invalidním. V takovém případě by nebyl brán v potaz věk člověka, ale pouze jeho zdravotní stav a schopnost vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. To by v podstatě ve vnímání stáří znamenalo návrat do středověku (Tomeš et al., 1998).

Jak invalidní, tak i starobní důchod je přiznáván na základě pevně stanovených podmínek, jež určuje společenská potřeba. *Stárnutí má ve svém konečném výsledku podobné následky jako invalidita. Musí být však ověřeno nikoli ve vztahu k určitému onemocnění, působícímu dlouhodobou deformaci jako faktor ovlivňující organismus zevnějšku, ale ve vztahu k celému životnímu průběhu jako výsledek faktorů vlastních živému organismu. Tento vztah lze jen stěží individuálně postihnout objektivním měřítkem jiným, než je skutečná deletrující neschopnost práce pro změny ve zdravotním stavu* (Tomeš et al., 1998, s. 146).

Stáří neznamena ve všech případech invaliditu. U některých seniorů poklesne schopnost vykonávat dosavadní zaměstnání jenom málo. Ve většině systémů penzijního zabezpečení může důchodce v dobrém zdravotním stavu současně pracovat i pobírat důchod. Zaměstnaný důchodce vytváří dodatečnou přidanou hodnotu v zaměstnání. Také z jeho výdělku plynou příjmy do veřejných rozpočtů, a kromě toho při práci dochází k stimulaci duševních i fyzických schopností člověka a prodlužuje se doba jeho soběstačnosti, což zase snižuje náklady na sociální zabezpečení (Tomeš, 1996).

S narůstajícím věkem se často prohlubují individuální rozdíly mezi seniory. Někteří lidé dokáží ubývající fyzickou zdatnost kompenzovat svou zkušeností a použitím propracovanějších metod práce. U jiných osob se může nicméně projevit psychická únava životem, zhoršená adaptace na životní strážně a snížená adaptabilita k novým podmínkám vedoucí k omezení schopnosti vykonávat dosavadní profesi, anebo dokonce tím více vzniká nechuť hledat nové pracovní uplatnění a osvojovat si další nové kompetence (Tomeš, 1996).

1.2 Vliv seniorů na společnost

Ve společnosti se často hovoří o prodlužování „průměrné doby dožití.“ Z logiky věci vyplývá, že průměrnou dobu dožití nejvíce navyšuje naprostá minimalizace kojenecké

a dětské úmrtnosti. Z lidí, kteří se dožijí vysokého věku naprostá většina umírá před dosažením devadesátého roku života. I v dnešní době se jen velmi nízké procento lidí dožije velmi vysokého věku mezi devadesáti a sto lety. Počet stoletých a starších lidí se v českých zemích od doby zavedení demografických statistik před sto padesáti lety kupodivu zvýšil jen nepatrně. Takzvané stárnutí obyvatelstva největší měrou způsobuje pokles porodnosti v civilizačně vyspělých zemích (Tomeš, 1996).

Na další z příčin stárnutí poukazují Čevela, Kalvach, Čeledová (2012), že vlivem zlepšování životních podmínek se v hospodářsky vyspělých zemích včetně České republiky prodlužuje délka života.

Ve starých dobách bylo zakládání početných rodin ekonomickou nutností. Na základě lidské zkušenosti rodiče věděli, že jednou zestárnou, nebudou moci pracovat a budou odkázáni na pomoc svých dětí. V současné době však postupně stále větší část populace nepovažuje za svou prvořadou povinnost zajišťovat důstojný život pro své staré rodiče. Stále více nabývá na významu přesvědčení, že je povinností státu každého seniora zabezpečit. Tak vzniká začarovaný kruh, který je celoevropským problémem. Čím více ustupuje do pozadí ekonomická nutnost zplodit velký počet dětí, aby rodiče ve stáří žili důstojným životem, tím více stoupá význam státem garantovaných penzijních systémů. To ovšem vede ještě k dalšímu poklesu porodnosti. Přitom životní potřeby dětí zajišťují z převážné části jejich rodiče, nikoliv stát. I v případě rozchodu či rozvodu rodičů státní moc garantuje dokonce i pod trestní sankcí vymáhání výživného od toho z rodičů, který nežije s dítětem ve společné domácnosti. Pokud tedy vzniknou při menším počtu dětí určité úspory nákladů, tak spíše ve prospěch bezdětných dospělých, a popřípadě rodičům s malým počtem dětí. Státní rozpočty jednotlivých zemí ušetří jenom málo (Tomeš, 1996).

Na druhou stranu kvůli zvyšující se průměrné době dožití i při menší natalitě ve vyspělých zemích zůstává celkový počet lidí téměř stejný. Zvyšuje se tedy výrazně podíl seniorů ve společnosti. Starší lidé pak zatěžují státní rozpočty vysokými nároky na sociální zabezpečení a lékařskou péči. Věkové složení obyvatelstva určuje rovněž i migrace za prací a trvalé vystěhovalectví (Tomeš, 1996).

Mimo jiné i z historických důvodů jako byl kupříkladu nástup komunismu, je počet českých občanů žijících v zahraničí poměrně vysoký a pohybuje se kolem půl milionu

osob, což je zhruba srovnatelné s přistěhovalci a migranty do České republiky. Pohyb obyvatelstva mezi zeměmi se někdy nazývá jako tzv. „hlasování nohama,“ kdy ze zemí s horšími životními podmínkami přicházejí lidé do států více prosperujících. To ovšem přináší značná rizika. Nejvíce zbídačené regiony představují totiž oblasti zmítané třídní, politickou nebo náboženskou nesnášenlivostí. Migranti z takovýchto nestabilních oblastí počínají již v mnoha evropských zemích tvořit významné menšiny, jejichž populace roste hned několika způsoby: větší přirozenou porodností ve srovnání s původním obyvatelstvem, slučováním rodin (příbuzní z chudší země migrují k příbuzným do bohatší země) a další migrací ze zemí původu. Postupem času mohou migranti saturovat hostitelskou společnost do té míry, že se domáhají změny zaběhnutých pravidel a zvyklostí po vzoru domovských zemích včetně požadavků na aplikaci politických a náboženských představ či předsudků (Tomeš, 1996).

Pokud vzroste počet seniorů, dojde zároveň k nárůstu průměrných sociálních nákladů na jednoho aktivního obyvatele (Tomeš, 1996).

1.3 Vymezení chudoby

Někteří badatelé používají termín „nepřímá chudoba,“ stanovená nyní oficiálně jako příjem menší šedesáti procent váženého průměru příjmu toho kterého členského státu Evropské unie, a vedle toho tzv. „přímou chudobu,“ spočívající v hmotném nedostatku nezbytného zboží a služeb.

Někteří další autoři (Giddens, 2004) rozlišují absolutní, relativní a také subjektivní chudobu.

Absolutní chudoba je definována jako nedostatek prostředků uspokojit základní životní potřeby. Relativní chudobou míníme stav, kdy postižení touto chudobou si nemohou dovolit zboží a služby obvyklé ve společnosti. Obě tyto hlediska tedy závisejí na vnějších kritériích. Jinak je tomu u subjektivní chudoby, která je založena na osobnímu vnímání, jež můžeme specifikovat jako pocit, kdy komunikační partner nemá takový dostatek, aby se cítil pohodlně. Rozdíly mezi zmíněnými třemi kategoriemi ve vztahu jak k porovnávaným skupinám, tak i celkovým rozdílům v životních standardech mezi společnostmi, jsou značné. Hovoříme-li o absolutních hodnotách, celkové rozdíly v bohatství mezi různými společnostmi jsou důležité a

zapříčiňují vyšší míru chudoby v chudších společnostech, a naopak nižší úroveň chudoby ve společnostech bohatších (Tomeš, 1996).

Nemusí tomu však takto být u relativního pojmání chudoby, jež se zaobírá pouze rozdíly v životních standardech různých společenství. Co se týče subjektivní chudoby, veliké rozdíly, jak v hospodářské úrovni jednotlivých společenstvech, tak i subjektivní podstata hodnocení neumožňují empiricky zjistit chudobu tímto způsobem (Tomeš, 1996). Pomocí subjektivního hodnocení lze dospět pouze k závěru o tom, jak se komunikační partneři cítí, ale ne o tom, zda jsou skutečně ohroženi chudobou.

Při podrobnějším pohledu lze dospět k závěru, že roztrídění mezi absolutní, relativní a subjektivní chudobu přináší někdy spíše více nejasností, než aby bylo nápomocno při zjišťování chudoby a boji s ní. Je zapotřebí pečlivě rozlišovat mezi definicí chudoby na jedné straně, a metodami, jak ji měřit, na straně druhé. Jedna určitá definice chudoby může být měřena různými metodami. Řada případů tzv. absolutní, relativní nebo subjektivní chudoby představuje ve skutečnosti spíše metody jejího měření než cokoli jiného.

Máme-li na mysli subjektivní chudobu, tj. koncept, podle nějž lidé jsou chudí tehdy, pokud *pocítují*, že nejsou dostatečně hmotně zabezpečeni, řada badatelů upřednostňuje v sociologických studiích chudoby zjišťování *objektivní* sociální situace, proti tomu, zda se komunikační partneři cítí být chudými.

Chudí se někdy nemusí za takové považovat, a zase někteří, kteří se považují za chudé, podle objektivních kritérií chudými nejsou (Tomeš, 1996). Ani na okamžik nesmíme ztrácet ze zřetele, že pocity zhrzenosti, sociálního vyloučení nebo frustrace spojené s nízkými příjmy jsou sami o sobě důležitým důvodem pro náš zájem o potřeby chudých.

Nadto v neposlední řadě takzvaná absolutní chudoba je do určité míry vždy chudobou relativní. Ačkoliv definice absolutní chudoby se ze své podstaty přímo nevztahuje na životní standard jiných členů společnosti, přesto (jak zdůrazňuje mnoha autorů) nakonec hledisko zbytku společnosti musí být vzato v úvahu. Chudobu totiž vždy můžeme stanovit jen na základě *srovnání* s ostatními členy společnosti (Tomeš, 1996).

Vedle toho Ruggles (1990) akcentuje obtížnost stanovit objektivní minimum, které je skutečně použitelné po dlouhou dobu a mezi velmi rozdílnými skupinami obyvatel. V důsledku běhu času kupříkladu zboží spotřebovávané lidmi se velmi pravděpodobně významně změní. S tím je zapotřebí změnit rovněž i potřeby označované za nezbytné. Zároveň nelze opominout přeshraniční rozdíly v oblast sociální a ekonomické, zdravotní a biologické nebo třeba klimatologické, při stanovování definice tzv. absolutní chudoby.

K tomu se výstižně vyjádřil proslulý ekonom Adam Smith (1804, s. 296) před více jak dvěma staletími: *Stalo se zvykem považovat kožené boty za životní nezbytnost Angličana. I ta nejchudší sobě zachovalá osoba bez ohledu na pohlaví by se ostýchala vyjít na veřejnost bez nich. Naproti tomu ve Skotsku kožená obuv se stala nezbytností společensky nejnižěji stojících mužů; to se ale netýká podobně postavených žen jež mohou, aniž by se společensky diskreditovaly, chodit naboso. Ještě jinak je tomu ve Francii, kožené obutí není nutností ani pro muže ani pro ženy; nejnižěji společensky postavené osoby, ať už se jedná o muže nebo o ženu, se objevují na veřejnosti, aniž by jejich pověst jakkoli utrpěla, někdy v dřevácích a někdy naboso.*

Ještě další metodu zjišťování chudoby zavedl Rowntree (2000, s. 86-87)

1) Rodiny, jejichž celkové příjmy jsou nedostatečné k zajištění nejzákladnějších životních nezbytností.

Takto definovaná chudoba může být označena jako prvotní chudoba.

2) Rodiny, jejichž celkový výdělek by byl dostatečný pro fyzické zajištění, pokud by jeho určitá část nebyla spotřebována jinými výdaji, ať už užitečnými nebo rozmařilými.

Tento typ chudoby může být popsán jako chudoba druhotná.

Společné pro obě dvě skupiny je hledisko „zajištění nejzákladnějších životních nezbytností.“

Poněkud širěji pojatou definici chudoby aplikuje Sen (1985, s. 669 - 670): *Chudoba nespočívá pouze v tom, být chudší ve srovnání s ostatními členy společnosti, ale též v absenci určitých základních příležitostí hmotné prosperity - nedostatku jistých minimálních "možností."*

Velmi známou definici evropského výzkumu chudoby za posledních třicet let zavedl Townsend (1979, s. 31): *Jednotlivce, rodiny a skupiny obyvatelstva možno označit za chudé, pokud postrádají zdroje nutné k zajištění stravy, jejich účasti v činnostech a životních podmínkách nebo vybavení, která jsou běžná, nebo přinejmenším považována za vcelku běžná a doporučená ve společnostech, jejichž jsou součástí. To znamená, že jsou v důsledku vyloučení z běžného způsobu života, zvyků a činností.*

Rovněž Evropská komise přišla s novějším vymezením chudoby: *Za chudé můžeme označit ty obyvatele, jejichž příjem a zdroje jsou do té míry nedostatečné, až jim znemožňují udržovat takový standard života, jaký je považován za přijatelný v té společnosti, v níž žijí* (Evropská komise 2010, s. 8).

Ve všech čtyřech shora uvedených definicích je do určité míry hodnocení chudoby odvislé od povahy té, které právě studované společnosti. Definice Evropské unie i Townsendova definice se bezprostředně vztahují ke společensky stanovenému minimálně přijatelnému životnímu stylu, jinak je tomu u definic Senna a Rowntreeho.

Podle Rowntreeho (2000) základní hledisko určujícího osobu ohroženou chudobou spočívalo v tom, zda jsou zajištěny základní životní nezbytnosti.

Rowntree a jeho výzkumníci pozorovali, zdali zkoumané rodiny žily „v zjevném nedostatku a bídě.“ Rowntree (2000) tedy pracoval s relativní definicí chudoby, jelikož porovnával životní podmínky zkoumaných osob s životními podmínkami, jež byly *společensky přijaty* a schváleny.

Ve svých pozdějších pracích Rowntree (2000) zaznamenal podstatnou změnu představ o tom, co představuje „zjevný nedostatek a bídu.“ Za správný lze bezpochyby označit závěr, že ačkoliv definice odkazuje na životní nezbytnosti jako hranici chudoby; takto stanovená hranice přesto není absolutním a jedinečným měřítkem, pokud jde o rozpočet nebo seznam položek jako jsou kalorie ve stravě nebo cokoli jiného.

Badatelka Orshansky (1965, s. 5) poznamenala: *Neexistuje žádný všeobecně uznávaný standard dostatku základních životních potřeb s výjimkou potravin. Dokonce i pokud se jedná o potraviny, společenské svědomí a zvyky přikazují zabezpečení nejenom dostačujícího množství, ale zároveň i dostačující pestrosti, jež by zaručovala*

doporučené nutriční cíle a odpovídala by zvyklostem ve stravování. Množství kalorií samo o sobě není dostačující.

Nadto nelze opominout ani hlediska biologická či sociální, nebo i další, jako je rychlost metabolismu, hmotnost, klimatické podmínky, pohlaví, fyzická náročnost práce, popřípadě u žen těhotenství a kojení, jelikož tato hlediska spoluovlivňují množství potravin potřebných k životu bez hladu nebo podvýživy.

Při dělení chudoby na absolutní, relativní a subjektivní čelíme značným obtížím. Jednak dochází k promíchání definicí chudoby a způsobů jejího měření; dále subjektivní definice nejsou příliš spolehlivé. Za další, definice tzv. absolutní chudoby zahrnují vždy určitá relativní hlediska, a relativní definice chudoby nemusí být zase vždy tak relativní, jak se jeví na první pohled.

Podle Senna (1981, s. 17), vždy možno hovořit o „*neoddiskutovatelnému jádru absolutního nedostatku v naší představě chudoby.*“ Zastánci této teorie uznávají nedostatky relativních definicí chudoby. Z logiky věci vyplývá, že při stanovení hranice chudoby na šedesáti procentech váženého příjmu tady vždy bude alespoň polovina obyvatelstva, jež nemožno řadit mezi chudé. Nicméně politicky stanovená hranice, je právě pouze touto hranicí, či měřítkem chudoby, ale nejedná se o chudobu jako takovou. Je tudíž zapotřebí zjistit, zda politicky stanovená hranice chudoby správně odráží celospolečenské pochopení chudoby. V Evropské unii pozorujeme i dnes silný Townsendův vliv spočívající v porovnávání chudých ve vztahu k současným vzorcům chování ve společnosti. Za těchto okolností můžeme jako chudé vždy označit jenom zlomek z celkové populace. Přesto vše však nelze pominout všeobecně uznávané a podporované životní potřeby. Proto na všeobecný hladomor je pohlíženo následovně: všichni hladovějící jsou považováni za chudé, jelikož podle všeobecného přesvědčení potraviny v dostatečném množství a kvalitě patří mezi nejzákladnější životní potřeby. Jestliže tedy chudí mají k dispozici sice podobné množství potravin jako ostatní hladovějící členové společnosti, ale méně, než je všeobecně uznáváno za potřebné, přesto je můžeme označit jako chudé. V tomto případě tedy relativní chudoba v sobě obsahuje prvky chudoby absolutní.

Většina badatelů v sociálních vědách se shoduje na některých rysech chápání chudoby. Při jejím hodnocení je zapotřebí vzít do úvahy její sociální kontext, nicméně není na místě spoléhat výhradně na stávající způsoby života v jednotlivých zemích, jak je tomu u úředně stanovené hranice chudoby Evropskou unií. Je nutno přihlídnout také k ideálním vzorcům chování. Za těchto okolností, odvažují se tvrdit, není možno bezpečně rozlišit mezi chudobou absolutní a relativní.

1.4 Zjišťování a měření chudoby

Tomeš (1996) rozlišuje mezi normativní a relativní metodou posuzování chudoby. Normativní metoda určované chudoby pochází ze souhrnu cen zboží a služeb v tzv. spotřebním koši. Tato metoda je dosti problematická a administrativně náročná. Je obtížné určit statky zahrnuté do spotřebního koše, a dokonce ještě náročnější je potom ve spotřebním koši provádět změny složení v závislosti na změny cen i struktury spotřeby. Ve většině zemí je z tohoto důvodu využíváno relativní metody k posuzování chudoby, kdy je účelně stanovena úroveň příjmu posuzované skupiny obyvatelstva ve vztahu k průměrnému dosahovanému příjmu v té, které zemi. Za chudé jsou obvykle označovány skupiny obyvatelstva dosahující mezi padesáti až sedmdesáti procenty příjmů (Tomeš, 1996).

Chudobu nelze nikdy vymýtit, je totiž součástí společenské stratifikace. Růst bohatství společnosti paradoxně podstatně přispívá k zvětšení rozdílů mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva (Tomeš, 1996).

V prehistorických dobách před úsvitem civilizace rozdíly v hmotném zabezpečení jednotlivých členů společnosti prakticky nevznikaly, neboť tlupy a rodinné klany dokázaly stěží zabezpečit své holé přežití, takže k vytváření nadbytku či luxusu prakticky nedocházelo. Naopak moderní bohaté národní státy umožňují některým jednotlivcům vytvořit pohádkové bohatství a velkorysý životní styl, s nimiž nelze život obyčejných lidí naprosto srovnávat. V závislosti na závratném bohatství jedněch se tak někteří mohou považovat za velmi chudé.

Ve společnosti dochází ke složitým jevům a interakcím, jež nabírají někdy nečekaných podob. Například v komunitě, kde většina obyvatel nevlastní osobní automobil bývá rozvinutá efektivní a laciná veřejná doprava (Tomeš, 1996). Za situace, kdy naprostá

většina obyvatel disponuje automobilem, by udržení masivní sítě veřejné dopravy nebylo účelné. To ale znamená, že ten, kdo nemůže vlastnit a řídit automobil se bude jen obtížně přemisťovat z místa na místo. Jsou to právě často starší lidé, kteří si pro nedostatek peněz anebo zhoršený zdravotní stav nemohou cestování osobním automobilem dovolit. Stanou se tak ještě chudšími, jelikož nebudou moci využít některých možností, jako kupříkladu laciné nakupování spotřebního zboží na vzdálenějším předměstí.

Zatímco ve Spojených státech amerických je uplatňován oficiální způsob měření chudoby (Blank a Greenberg, 2008), v Evropské unii jsou mezi chudé řazeny osoby na základě relativního poměru svého příjmu ve vztahu k úrovni národního příjmu v té, které členské zemi, zpravidla na úrovni šedesáti procent národního mediánu příjmu (Marlier et al., 2007, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, 2008, Bäckman, 2009). Proti tomuto postupu zaznělo v minulém století jen málo námitek, nicméně v posledních desetiletích rychlé rozšiřování Evropské unie do oblastí postižených v minulosti nestabilitou nebo komunismem zapůsobilo jako katalyzátor, pokud jde o diskuzi zvoleného přístupu k měření chudoby (Kangas a Ritakallio, 2007, Whelan a Maître, 2009). Nadto můžeme vyzorovat nedostatek souvztažnosti mezi definicí chudoby a způsobem jejího měření.

Při měření chudoby hovoříme o „míře ohrožení chudobou,“ někdy označované jako tzv. „leaken měřítka“ pro stanovení chudoby a sociálního vyloučení. Míra ohrožení chudobou je stanovena jako podíl jednotlivců v členské zemi s úrovní čistých příjmů nedosahujících stanovené úrovně průměrných příjmů. Čistý příjem domácnosti zahrnuje veškerý příjem jejích členů po zaplacení daní a přijetí sociálních dávek; při tom je bráno v úvahu složení domácnosti (Marlier et al., 2007).

Řada autorů (Delhey a Kohler, 2006, Fahey, 2007) upřednostňují rovněž celoevropské indikátory chudoby. Podle nich záleží především na tom, s jakou skupinou si určitá jiná skupina obyvatel porovnává svou životní úroveň. Jak tito autoři ji zdůrazňují, zatímco dříve docházelo k porovnávání zejména v rámci národních států, v současné době porovnáváme do značné míry celoevropsky. Evropané bez ohledu na to, kde žijí, považují určité zboží a služby za nezbytné k dosažení přijatelného standardu života. Další z možností měření úrovně ohrožení chudobou představuje stanovení

celoevropské hranice chudoby, kupříkladu na úrovni šedesáti procent Evropského váženého průměru čistých příjmů domácností. Eurostat použil tuto metodu v roce 1990, kdy tehdejší Evropské hospodářské společenství sestávalo pouze ze starých členských států; v pozdější době potom Berthoud (2004).

Mezi zastánce hranice ohrožení chudobou ve stejné absolutní výši napříč Evropskou unií patří i Whelan a Maître (2009). Oba také zdůrazňují nerovnováhu mezi nedostatečným příjmem a nedostatečnou hmotnou situací, obzvláště v bohatších členských státech.

Podle nich multikulturní a multidimenzionální povaha chudoby se má odrážet v podobně multidimenzionálního způsobu jejího měření. Toho má být dosaženo za pomoci pečlivějšího měření hmotného nedostatku (Whelan a Maître 2009).

Hodnověrnost užívané metody měření ohrožení chudobou je stále více zpochybňována určitým rozporem mezi hlediskem jejího zjišťování (oficiální hladinou šedesáti procent čistého příjmu domácnosti v členském státu) na straně jedné, a konceptem, jež ji má zjišťovat. Badatelé v sociální oblasti pozorují schizma mezi chudobou jako takovou a předkládanými argumenty. Není zcela zřejmé, z jakého důvodu jsou rozdíly v životních podmínkách chudých v různých členských státech problematické, vezmeme-li v úvahu oficiální definici chudoby.

1.5 Nejnižší ještě přijatelný způsob života podle srovnatelných skupin obyvatelstva

Položíme-li si základní otázku, jaké jsou minimální ještě přijatelné životní podmínky, dospějeme k odpovědi na základě srovnávání s jednotlivými skupinami obyvatelstva, jež jsou používány při hodnocení, jaké životní minimum je ještě společensky přijatelné. Podle teorie sociálního srovnávání skupin, lidé mají potřebu srovnávat sebe samé s ostatními v zájmu svého vlastního pochopení. Lidé často přihlížejí k více srovnávacím skupinám, ať už zároveň, nebo postupně k jedné po druhé. Přitom používají podobné, ale i velmi nepodobné srovnávací skupiny. Je lidskou přirozeností být upoután něčím neznámým a třeba i trochu záhadným, takže lidé jsou často zaujati až exotickými skupinami obyvatelstva, a s nimi se pak porovnávají. Naproti tomu, pokud už existuje u obyvatelstva určitá povědomost o nějaké jiné podobné skupině obyvatelstva, bude zde tendence provádět detailní porovnání. Ke srovnávání dochází

jak ve vztahu k podstatně bohatším skupinám obyvatelstva, tak i naopak, lidé se porovnávají s mnohem chudšími skupinami obyvatelstva. Tedy každý se může porovnávat s každým (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009).

Pettigrew (1967) to vyjádřil výstižně, když uvedl, že teorie srovnatelných sociálních skupin má svoji sílu a zároveň tak i slabost, právě v její šíři.

Teoretici v oblasti srovnatelných sociálních skupin brali ponejprv do úvahy bezprostřední okolí komunikačních partnerů sociálních výzkumů jako je rodina a přátelé. Nicméně při hodnocení prosperity lidé většinou přihlížejí k sociálním okruhům mimo své nejbližší okolí. Tak je tomu například při hodnocení zaměstnaneckého výdělku nebo celkového příjmu. Vlastní příjem přispívá k vlastnímu štěstí, zatímco u příjmu sociálního okruhu, jež občan užívá ke srovnání, je tomu právě naopak. Jinými slovy, čím vyšší je příjem souseda, tím méně se člověk cítí být šťastný ze svého vlastního příjmu (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009).

Možno tedy uzavřít, že lidé srovnávají svou životní situaci nad rámec skupiny, přátel a rodiny. Jak bylo zároveň zjištěno, vnímání vlastního příjmu závisí na příjmu osob ze skupiny, s kterou se dotyčný člověk porovnává. Nicméně pocity spokojenosti nebo naopak pocity frustrace spadají pod subjektivní hodnocení bohatství, respektive chudoby (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009).

Lidé také rozlišují mezi srovnávacími sociálními skupinami podle toho, zda hodnotí vlastní životní standard, anebo životní standard všeobecný. Pokud komunikační partneři mají hodnotit minimální příjem nezbytný k důstojnému přežití, nepřihlížejí k vlastnímu příjmu. Naopak pokud se jedná o specifické otázky vztahující se ke komunikačnímu partnerovi, odpovědi jsou závislé na příjmu domácnosti. Lidé tedy dokáží intuitivně rozlišovat mezi soukromým, respektive veřejným způsobem pohledu (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009).

Při hodnocení chudoby mají určitý přínos zejména srovnávací sociální skupiny, jež jsou veřejně orientované. Pocit vlastního štěstí komunikačních partnerů a jejich osobní závěry o jejich vlastní situaci nejsou bezpodstatné, avšak tyto závěry nejsou přínosné pro hodnocení chudoby, tak jak je pravidelně definována (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009).

1.6 Použitelnost srovnatelných sociálních skupin pro měření chudoby

Pokud dojde k dostatečnému sblížení veřejně orientovaných srovnávacích skupin, může ve společnosti dojít ke shodě na minimálních požadavcích životního minima. V zájmu posuzování chudoby je zapotřebí shody na minimálním ještě přijatelném standardu životní úrovně (Berthoud, 2004).

Uplynulým desetiletím dominovala politicky stanovená hranice životního standardu na úrovni šedesáti procent váženého příjmu příslušné společnosti, jako ještě zajišťující minimální přijatelný životní standard (Berthoud, 2004). Dále za účelem měření nedostatků je možno přihlížet ke spotřebním položkám, jež jsou běžné, předpokládajíc, že jejich nedostatek z finančních důvodů způsobuje chudobu (Townsend, 1979). Uvedený přístup nicméně opomíjí druhou část Townsendovy definice chudoby: *Dosáhnutí životního standardu, který je všeobecně podporován a schvalován společností.* Za určitých okolností, může dojít k rozdílu mezi životními podmínkami, jaké jsou ve společnosti běžné na jedné straně a životním standardem, jež je široce podporován a schvalován, na straně druhé. Toto je nejspíše hlavní důvod, pro něž je Evropskou unií stále uplatňované hodnocení ohrožení chudobou pod silnou palbou kritiky (Townsend, 1979). Šedesátiprocentní hranice váženého příjmu podle mého názoru zobrazuje věrně rozvrstvení bohatství ve společnosti, ale pro rozpoznání chudoby je sama o sobě nedostatečná.

1.7 Jednota v různorodosti

Rozšiřování Evropské unie rozdmýchalo diskuzi o vypovídací schopnosti hranice chudoby stanovené tradičním způsobem v Evropské unii. Nelze jednoznačně uzavřít, že by tu byl bezprostřední vztah mezi politicky stanovenou šedesátiprocentní hranicí váženého příjmu a postižením chudobou (Kangas a Ritakallio, 2007, Whelan a Maître, 2009).

Společenské vědy nepatří mezi vědy exaktní. Proto je na závěry společenských věd nutno pohlížet relativním úhlem pohledu. Status chudoby je vždy v nějakém vztahu ke společensky uznané normě, jež je odvozena z určitých někdy hypotetických srovnávacích skupin (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009).

Je nicméně otázkou, jakých společenských skupin (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009). Na základě shrnutí badatelů (Van Praag a Ferrer-i-Carbonell, 2009) v oblasti teorie srovnávacích skupin jsem toho názoru, že srovnávací skupiny používané u běžné teorie psychologických srovnávacích skupin se zjevně odlišují od srovnávacích skupin, k nimž se váže chudoba, tak jak ji dnes chápeme.

1.8 Historie důchodového zabezpečení v českých zemích

V polovině 19. století, kdy pochopitelně české země spadaly pod Rakouskou část Rakouska-Uherska, v Čechách již existovaly různé spolky, dělnické pokladny, církevní spolky a fondy založené na dobrovolném principu, jež hmotně zabezpečovaly potřebné. V téže době ovšem docházelo v západní a části střední Evropy k velmi zásadním společenským změnám, v závislosti na rozvoji průmyslu a celkovém společenském vývoji. Nová a rostoucí společenská třída-dělnictvo byla nespokojena, takže v sousedním Prusku Otto von Bismarck-pruský kancléř a diplomat (v podstatě zakladatel Německa) v osmdesátých letech devatenáctého století otevřeně prohlásil: *Moje myšlenka klade za cíl získat pracující třídu. Můžu dokonce říci - uplatit ji státem.*

Věk odchodu do důchodu byl v té době v Prusku stanoven na 70 let, zatímco průměrná doba dožití představovala pouze 55 let. Dosáhnout důchodového věku tedy tehdy představovalo významnou pojistnou událost. Kancléř Bismarck zavedl fondový pojistný systém, jež byl potom ve Spolkové republice Německo v roce 1957 změněn na systém průběžný, bez jakýchkoliv rezerv (Šimek, 2015).

Za první institucionální systém penzijního pojištění v Českých zemích je pravidelně označován „Zákon o bratrských pojišťovnách“ ze dne 28. července 1889, číslo 127 říšský zákon autora ministerského předsedy JUDr. Eduarda Hraběte von Taaffe, 1833 až 1895 platný v českých zemích v Předlitavsku, Haliči, Rakouských zemích a Dalmacii.

V důvodové zprávě návrhu zákona o hornickém pojištění z roku 1925 je uvedeno: *Pokud jde o organizaci, rozhodl se zákon pro soustavu závodních bratrských pokladen vyslovenou již v §u 210 o. h. z. z roku 1854 a odmítl návrh při projednávání zákona podaný, aby byly zřízeny revírní bratrské pokladny aneb jedna říšská bratrská pokladna. Podle zákona č. 127 z roku 1889 bylo proto zpravidla zřízeno u každého*

podnikatelstva po jedné bratrské pokladně, u které byli povinně pojištěni všichni dělníci zaměstnaní u dotyčného podnikatelstva. Tyto závodní bratrské pokladny byly vybudovány na úhradovém systému prémiovém. Soustava dávková byla v zákoně č. 127 z roku 1889 vybudována na předpokladu, že průměrná hornická mzda činila v roce 1889 300 zl.; minimální pense dosažitelná po dokonané nejméně 3leté a nejvýše 5leté čekací době byla stanovena jednou třetinou průměrné hornické mzdy, tj. částkou 100 zl. (Důvodová zpráva návrhu zákona o hornickém pojištění, 1925). Pro upřesnění lze dodat, že roční plat 300 zl. odpovídal 600,- Korunám.

Taaffe zavedl v Rakousku-Uhersku nemocenské pojištění (1888) a o rok později úrazové pojištění; u hornického pojištění vycházel ze starší normativní předlohy.

V Rakousku-Uhersku byly však penze mezi prvními přiznány vojákům a následně státním úředníkům, jako tomu bylo v tzv. “penzijních normálech“ Marie Terezie a Josefa II. z let 1771 a 1781 (Tomeš, 1996).

Taaffeův zákon o bratrských pokladnách z roku 1889 není zdaleka prvním penzijním systémem v českých zemích. Mimo sektor báňského průmyslu se až na výjimky zaměstnanci prozatím museli obejít bez nároku na penzi.

Nadto žádná z bratrských pojišťoven nevyužila zákonné možnosti navýšit jak pojistné (tzv. provisi) placenou podnikatelstvem, tak i minimální důchod, takže zatímco v roce 1889 představoval důchod jednu třetinu mzdy, postupem času důchod zaostával za mzdou, a to vlivem inflace i růstu mezd. V roce 1913 činil minimálně invalidní důchod pouze 17,97 % průměrné hornické mzdy a nebýt vzniku první československé republiky nebo, jak uvedeno v důvodové zprávě: *Kdyby se důchod nezvýšil po převratě, pak by činil v roce 1925 minimální invalidní důchod 2.01% a průměrný invalidní důchod 2.6% průměrné hornické mzdy.* (Důvodová zpráva návrhu zákona o hornickém pojištění, 1925).

V roce 1904 byl vydán Rakouskou vládou tzv. Koerberův program dělnického pojištění, jež měl vytvořit všeobecné sociální pojištění. Poté se však jistoty důchodové penze dočkaly pouze privilegovaní veřejní zaměstnanci a soukromý zaměstnanci ve vyšších službách v podobě zákona číslo 1/1907 říšského zákona, o penzijním pojištění

zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných, účinný od 1.1.1909.

Koerberův program jako celek se však neuskutečnil pro odpor zaměstnavatelů, podobně jako i vládní návrhy z let 1908 a 1911, jež uvázly v sociálně politickém výboru poslanecké sněmovny Rakouské, takže nebyly ani projednány v plénu říšské rady. V roce 1914 pak pochopitelně vzplál požár první světové války, takže další vývoj musel vyčkat až na vznik první Československé republiky (Důvodová zpráva návrhu zákona o hornickém pojištění, 1925).

1.9 Systém důchodového zabezpečení v České republice

Lze souhlasit s Čevelou, Kalvachem a Čeledovou (2012), že účinnost sociálních transferů v České republice zabezpečuje nejnižší úroveň chudoby v celé Evropské unii, a to za cenu nižšího podílu sociálních výdajů k hrubému domácímu produktu ve srovnání s unijním průměrem. Odvrácenou stránkou uvedeného hodnocení je však vysoká míra přerozdělování, zavádění kultu průměrnosti a postupně vzrůstající nerovnováha systému hrozícího do budoucna kolapsem (Čevela et al., 2012).

Pojmem „důchod“ v českém jazyce rozumíme jednak příjem za nějakou produktivní činnost kupříkladu práci, ale zároveň také jako platbu státu pro potřebné.

V současné době je důchodový (penzijní) systém v České republice téměř naprosto závislý na vývoji státního rozpočtu. Ačkoliv v letech 2016 a 2017 došlo k snížení rozpočtového schodku, nebo dokonce i k mírně přebytkovému důchodovému účtu, dlouhodobý vývoj je značně nejistý. Neustále se prohlubuje navázanost výše důchodu na vývoj státního rozpočtu, zatímco do pozadí ustupuje význam produktivity důchodce v době, kdy ještě pracoval. Jednotlivec pochopitelně nemůže téměř ovlivnit hospodaření státu, takže státní systém důchodového zabezpečení citelně redukoval motivaci lidí v produktivním věku, pracovat usilovněji v zájmu navýšení důchodu.

Demografický vývoj v České republice je neúprosný. Jelikož se prodlužuje střední délka života, aniž by podstatně rostl počet narozených dětí, roste podíl starších osob na celkové populaci, takže se podstatným způsobem zhoršuje počet ekonomicky aktivních lidí na jednoho důchodce.

Lidé ve středním věku by měli být motivováni k tomu, aby si odkládali finanční prostředky na období svého důchodového věku. Neměli by se spoléhat pouze na to, že dostanou nějaké finanční prostředky ze strany státu, jejichž výše bude brzy na úrovni životního minima (Šimák, 2001). Prakticky ve všech státech světa se doba do státem uznaného důchodu zvyšuje do té míry, až by pojem důchodce mohl zaniknout a být nahrazen pracujícím seniorem.

V největším ohrožení nejsou lidé předdůchodového věku a důchodci, ale naopak mladá generace. Stávající důchodový systém žádným způsobem není schopen zabezpečit dnešním mladým lidem penzi v důstojné výši v době jejich odchodu do důchodu.

Taylor (2004) připomíná italského ekonoma Franco Modigliani, původce teorie životního cyklu, v níž je rozebírán vztah spotřeby a úspor podle fází životní etapy. Teorie zdůrazňuje význam dlouhodobých vlivů. Lidé s vysokými příjmy očekávají jejich pokles, na stará kolena, a proto v produktivním věku více spoří.

V České republice jsme byli svědky mnoha dílčích změn důchodového systému, jež se dotýkají všech občanů, ať už jsou jakéhokoliv věku.

Povinné základní důchodové pojištění sestává ze základní výměry stejné pro všechny důchodce a z procentní výměry. Rozesnáváme důchody: starobní, invalidní, sirotčí, vdovský (vdovecký), (Čevela et al., 2012).

Starobní důchod

Nárok na starobní důchod vzniká při získání potřebné doby pojištění a dosažením důchodového věku. Nárok na předčasný trvale krácený starobní důchod má pojištěnec, pokud mu do dosažení důchodového věku chybí nejvýše pět roků a jeho důchodový věk činí alespoň 63 let a dosáhl věku alespoň 60 let a též získal potřebnou dobu pojištění. O výši důchodu, přiznání důchodu a výplatě důchodu rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení, popřípadě orgán sociálního zabezpečení Ministerstva obrany České republiky, Ministerstva vnitra České republiky nebo Ministerstva spravedlnosti České republiky, na základě žádosti o důchod. Žádost o důchod se podává u okresní správy sociálního zabezpečení příslušné podle místa trvalého pobytu občana nebo místa hlášeného pobytu v České republice, jedná-li se o cizince (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018a).

Výše starobního důchodu je součtem základní výměry a procentní výměry důchodu. Základní výměra je pro všechny stanovena shodně (pro rok 2019 je to 3 270 Kč). Procentní výměra důchodu se stanoví individuálně jako procentní sazba z výpočtového základu podle získané doby pojištění. Procentní sazba činí do vzniku nároku na důchod 1,5 % výpočtového základu za každých 365 dnů doby pojištění a výpočtový základ důchodu je určen redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období (Česká správa sociálního zabezpečení, 2019).

Výše starobního důchodu rovněž závisí na načasování odchodu do důchodu. Při odchodu do předčasného důchodu je důchod krácen v souladu s tím, kolik času zbývá do dosažení důchodového věku. Při odkladu odchodu do důchodu po dosažení důchodového věku je výdělečná činnost po dosažení nároku na důchod hodnocena výhodněji. Při dosažení důchodového věku však může ten, kdo chce nadále pracovat i podat žádost o důchod a po přiznání důchodu konat výdělečnou činnost v souběhu s pobíráním důchodu (Česká správa sociálního zabezpečení, 2019).

Invalidní důchod

Invalidní důchod získá ten, jehož schopnost pracovat poklesla z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu aspoň o 35 % a nedosáhl věku 65 let. Aby mohl být invalidní důchod přiznán, musí být splněna též podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod, nejde-li o invaliditu vzniklou následkem pracovního úrazu, nemoci z povolání nebo z některých příčin souvisejících s obranou státu. Potřebná doba je odstupňována podle věku v době vzniku invalidity. Výše invalidního důchodu je stanovena součtem základní výměry a procentní výměry a liší se podle stupně invalidity. Pokud invalidita třetího stupně vznikla před dosažením věku 18 let, stanoví se nárok na invalidní důchod podle zvláštních pravidel; ta platí i pro některé další mladé invalidy (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018b).

Vdovský důchod

Vdově vzniká smrtí manžela nárok na vdovský důchod, pokud měl zesnulý nárok na starobní důchod či splňoval podmínky pro nárok na invalidní důchod. Výše vdovského důchodu je stanovena jako součet základní výměry a procentní výměry

důchodu. Procentní výměra vdovského důchodu se určí ve výši padesátiprocentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu zesnulého pro invaliditu třetího stupně, na který měl nárok nebo by měl nárok v době úmrtí. Pokud však vdova pobírá vedle vdovského důchodu ještě nějaký další důchod (například vlastní starobní důchod), platí pravidla pro souběh důchodů (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018c).

Vdovský důchod náleží jeden rok od smrti manžela. Po uplynutí jednoho roku od smrti manžela nárok trvá dál, pokud vdova dosáhla důchodového věku, nebo pokud dosáhla o čtyři roky nižšího věku, než zákon stanoví jako důchodový věk muže narozeného ve stejném kalendářním roce, jako se narodila vdova. Nárok na důchod po jednom roce od smrti manžela vdova nepozbývá také v případě, že pečuje o nezaopatřené dítě nebo o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), anebo je invalidní ve 3. stupni (dříve plně invalidní), (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018c).

Pokud přestane být plněna příslušná podmínka pro trvání nároku, dochází k jeho zániku. Jestliže se však některá (třeba jiná) z podmínek znovu obnoví do dvou let od zániku předchozího nároku, vdovský důchod bude znovu náležet (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018c).

Vdovecký důchod

Vdovci vzniká smrtí manželky nárok na vdovecký důchod, pokud měla zesnulá manželka nárok na starobní důchod či splňovala podmínky pro nárok na invalidní důchod. Pravidla, podle kterých se vdovecký důchod řídí, jsou shodná s pravidly pro vdovský důchod (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018c).

1.10 Meziválečné důchodové pojištění v Československu

Nově zrozená první Československá republika navázala kontinuálně na stávající legislativu Rakouska-Uherska tzv. recepčním zákonem číslo 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu Československého. V platnosti tedy zůstal i zákon číslo 1/1907

říšský zákon, o pensijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných. Zákonem číslo 26/1929 Sb., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách došlo k zavedení, ve prospěch soukromých zaměstnanců poskytování, všech druhů důchodů, jak je známe i dnes: starobního, invalidního, vdoveckého (vdovského) a sirotčího. Zákon číslo 26/1929 Sb., byl v platnosti až do 30. 9. 1948. Minimální doba pojištění byla stanovena na pět let, muži odcházeli do důchodu v šedesáti pěti letech, zatímco ženy v šedesáti letech (Tröster et al., 2013).

Dělnictvu sloužil zákon číslo 221/1924 Sb., o pojištění pro případ nemoci, invalidity, stáří v platnosti od 30. 10. 1924. Minimální doba pojištění činila 750 týdnů, důchodový věk byl stanoven shodně u mužů i žen na šedesát pět let (Tröster et al., 2013).

Zvláštní postavení havířů bylo zachováno; byl reformován horní zákon z roku 1854 upravující zřízení bratrských pokladen ve starém mocnářství Československým zákonem číslo 242/1922 Sb., o pojištění u báňských i bratrských pokladen, v účinnosti od 1. 10. 1924. Poté došlo ještě k novelizaci zákonem číslo 200/1936 Sb., o pojištění u báňských, bratrských pokladen. Havíři odcházeli do důchodu v padesáti pěti letech, po třiceti letech pojištění nebo v šedesáti letech po patnácti letech pojištění (Tröster et al., 2013).

Podle zákona číslo 43/1929 Sb., o státních starobních podporách, nemajetné a nemohoucí osoby starší šedesáti pěti let měli nárok na státní podporu. Osoby starší šedesáti let, jež z různých důvodů nebyli účastni na dělnickém pojištění, ale vykonávali předtím povolání, měli rovněž nárok na státní podporu (Tröster et al., 2013).

Na rozdíl od současné praxe v České republice, zaopatřovací princip nezávislý na příspěvcích budoucích důchodců byl uplatňován omezeně. V meziválečném Československu se v zásadě uplatňoval tzv. „pojistný princip,“ takže každý měl důchod v takové výši, jak si na něj v produktivním věku přispíval, a kdo si nepřispíval, neměl de facto nárok na starobní důchod, ale pouze státní podporu ve výši existenčního minima (Tröster et al., 2013).

1.11 Gottwald v čele - od sociálního pojištění k sociálnímu zabezpečení

Pouhých několik týdnů po bolševickém puči došlo k vyhlášení zákona číslo 99/1948 Sb., o národním pojištění účinným od 15. 5. 1948. Zákon zavedl od 1. 10. 1948 pojištění ze zákona ipso iure. Podle tehdy všeobecně převládající společenské poptávky byl potlačen princip zásluhovosti ve prospěch principu eliminace chudoby. Podobný systém tehdy zaváděl i baron Beveridge v Anglii (Tröster et al., 2013).

V Anglii se však jednalo pouze o základní pilíř sociálního zabezpečení sloužící k zajištění existenční nezbytnosti, jenž počítal ještě s druhým pilířem doplňkového pojištění (Tröster et al., 2013).

V Československu byla založena Ústřední národní pojišťovna, v níž byly dosavadní bratské pokladny sloučeny. Provisé či pojistné důchodového pojištění bylo stanoveno ve výši deseti procent vyměřovacího základu a pojištění pracovního úrazu bylo ve výši jednoho procenta vyměřovacího základu zaměstnance. Pojistné měl platit zaměstnavatel, ačkoliv po přechodnou dobu zaměstnavatel a zaměstnanec přispívali jednou polovinou. Rovněž byly pojištěni osoby samostatně výdělečně činné, které nebyly povinny hradit úrazový příspěvek (Tröster et al., 2013).

Na minimální sociální důchod měli nárok i potřební občané bez vlastního pojištění (Tröster et al., 2013).

Ačkoliv byla, vyhláškou číslo 114/1953 Sb., zavedena možnost důchodového připojištění, následný vývoj se pohříchu vyvíjel zcela jiným směrem (Tröster et al., 2013).

Především byl od 1. 1. 1952 účinný zákon číslo 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění, jenž znamenal ve skutečnosti zánik pojištění podle sovětského vzoru a jeho nahrazení státním sociálním zabezpečením. Živnostníkům a rolníkům, kteří nebyli členové kolchozu (Jednotného zemědělského družstva) nebyl vůbec přiznán nárok na částečný invalidní důchod. Osoby samostatně výdělečně činné odcházeli do důchodu v šedesáti pěti letech, kdy jim byla stanovena pevná výměra důchodu podle vyměřovacího základu a doby důchodového pojištění. V souladu s vládním nařízením číslo 22/1953 Sb., o úpravě důchodů z důchodového zabezpečení, osob nepřátelských, lidově demokratickému zřízení se výplata důchodu snižovala nebo i úplně zastavovala.

Jak vidno, byl zaveden termín „důchodové zabezpečení“ namísto dosud používaného termínu „důchodové pojištění“, což nakonec i odpovídalo skutečnosti (Tröster et al., 2013).

Definitivní sovětizaci důchodového zabezpečení ve Stalinském duchu zavedl zákon číslo 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení s účinností od 1. 1. 1957. Jednalo se o zvláštní osobní důchod pro osoby, které vykázaly zásluhy v oboru hospodářství, vědy, kultury, národní obrany, státní správy nebo v jiných oblastech veřejné správy ve prospěch komunistické strany (Bobek et al., 2009).

Poté přišlo ještě vládní nařízení číslo 56/1956 Sb., o nemocenském a důchodovém pojištění členů jednotných zemědělských družstev a o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících, jimž byly zavedeny tři kategorie zaměstnání v závislosti na jejich údajné nebezpečnosti. Zvýhodňování byly pochopitelně členové Jednotného zemědělského družstva na úkor drobných živnostníků. Důraz byl kladen na zásluhy každého pracovníka. U zasloužilých zaměstnanců výše důchodu někdy i překračovala výši mzdy. Od 1. 1. 1958 bylo rozhodování o sociálním důchodu převedeno na Okresní národní výbory (Rys, 2003).

Ekonomická realita se postupně dostávala do konfliktu s ideologií, takže v roce 1964 byla provedena reforma s cílem snížit náklady na sociální zabezpečení. Došlo kupříkladu k zvýšení doby práce pro nárok na penzi, dále byl zaveden odlišný důchodový věk pro muže a ženy. V rámci pokusu o sociální inženýrství byly zvýhodňovány ty ženy, které porodily větší množství dětí. Komunisté zavedli progresivní daň z důchodu, a ještě snížily princip zásluhovosti. Penzijní nadlepení bylo zcela zrušeno, což znamenalo zásadní porušení pravidla zakazujícího pravou retroaktivitu, a základního práva na ochranu vlastnictví. Jinými slovy, komunisté odňali lidem jednu již práva získaná. K důležité reformě došlo v roce 1975. Zákonem číslo 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení byly odstraněny nejhorší závady reformy z roku 1964 a následujících let. Zvláštní daň z důchodu byla zrušena a poněkud zesílen princip zásluhovosti. To vše ovšem na úkor deficitního financování (Rys, 2003).

Zákonem číslo 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, došlo ke korekci narůstajícího poklesu reálné hodnoty důchodů, jež přetrvávalo po většinu období komunistického

útlaku. Citovaný zákon zmocňoval vládu stanovit podmínky valorizace důchodů vzhledem k růstu mezd. Došlo ke korekci narůstajících rozdílů mezi mzdami a důchody přílišnou nivelizací důchodů, a prohlubujícími se rozdíly mezi tzv. „staro“ a „mlado“ důchodci (Bobek et al., 2009).

Pro důchodové zabezpečení v době čtyřicetileté komunistické nadvlády byla charakteristická kritéria nemající s důchodovým pojištěním souvislost, jako například politické preference. Navzdory nákladnosti celého systému přesto docházelo k poklesu reálné hodnoty důchodů (Bobek et al., 2009).

Se stárnutím věkové struktury obyvatelstva se nepočítalo. Svobodné volbě jednotlivce, co se týká doby odchodu do starobního důchodu a výše příspěvku do důchodového systému nebyl věnován prostor.

1.12 Od sociálního zabezpečení nazpět k sociálnímu pojištění?

V září 1990 byl Federálnímu shromáždění tehdejší Československé Federativní republiky předložen tzv. „Scénář sociální reformy.“ Tento koncept v sobě spojoval prvky tzv. Bismarckovského modelu sociálního pojištění v kombinaci s Beveridgeovým konceptem sociální pomoci (Rudolfová et al., 2014).

Byl přijat zákon číslo 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení a o změně zákona číslo 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Takto vznikla Česká správa sociálního zabezpečení (Rudolfová et al., 2014).

Již v roce 1990 byly zrušeny tzv. Osobní důchody, u nichž vyplácený důchod závisel na politickém rozhodnutí. V roce 1991 byla zavedena pravidelná valorizace důchodů a v následujícím roce zrušeny tzv. I, II pracovní kategorie preferovaných zaměstnanců. Nároky z nich však zachovány až do roku 2016 (Rudolfová et al., 2014).

Podle programového prohlášení vlády z roku 1992 *vláda předloží návrh nové zákonné úpravy všeobecného důchodového a nemocenského pojištění. Jeho financování se oddělí od státního rozpočtu a změní se na soustavu samostatných pojišťovacích ústavů, financovaných z příspěvků zaměstnavatelů, zaměstnanců a samostatně podnikajících osob, popřípadě státu* (Programové prohlášení vlády, 1992, s. 12).

V roce 1994 Poslanecká sněmovna schválila zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem na občanském principu, ovšem až do roku 1999 bez účasti zaměstnavatelů a daňových slev (Rudolfová et al., 2014).

Následujícího roku byl prodloužen věk odchodu do důchodu. Došlo ke zřízení zvláštního účtu důchodového pojištění ve státním rozpočtu. Zároveň se rozšířily tzv. náhradní doby pojištění a redukční hranice u nemocenských dávek. Míra přerozdělování vyplácených důchodů se zvýšila. Došlo ke zvýšení relace důchodů ke mzdě, ale v důsledku politických zásahů do připravované koncepce, byl systém závažně narušen, takže se výše důchodu lišila podle doby přiznání (Rudolfová et al., 2014).

V letech 1996 až 1997 docházelo již k postupnému ochlazení ekonomiky, proto došlo k snížení sazby příspěvků na sociální pojištění z 27,2 % na 26 %, s cílem nastartovat hospodářství. Náhradní doby byly omezeny, podobně jako valorizace důchodu a předčasné odchody do důchodu (Rudolfová et al., 2014).

Zákonem České národní rady číslo 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti bylo zavedeno pojistné na důchodové pojištění jako zvláštní platba mimo pojistný systém. Takto byl deklarován odchod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění podle principu: Nastane-li pojistná událost bez ohledu, zda je příjemce potřebný či nikoliv. K oddělení financování od státního rozpočtu nicméně nedošlo (Rudolfová et al., 2014).

Zákonem číslo 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem byl v České republice zaveden tzv. „třetí pilíř“ (Rudolfová et al., 2014).

Zákonem číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění byl definován průběžně financovaný povinný systém pro všechny aktivní osoby. Důchod se skládá ze dvou základních částí: základní výměry a procentní výměry. Procentní část je pro všechny poživatele důchodu totožná (Rudolfová et al., 2014).

Následně byly zmírněny podmínky pro předčasný odchod do důchodu dle novelizace zákona číslo 134/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Valorizační podmínky se však zpřísnily, podobně jako pravidla

zápočtu náhradních dob na základě zákona číslo 289/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (Rudolfová et al., 2014).

Rok 1998 přinesl volební vítězství České straně sociálně demokratické, což se projevilo v Programovém prohlášení vlády: *Vláda bude při valorizacích usilovat o zvýšení kupní síly důchodců a její postupný návrat na úroveň roku 1989. Považuje průběžně financovaný základní systém důchodového pojištění za rozhodující nástroj pro zajištění důstojné životní úrovně lidí v důchodovém věku. Bude přitom pokračovat v odstraňování jeho nedostatků a usilovat o jeho dlouhodobou stabilitu. Vláda oddělí financování a organizaci důchodového pojištění od státního rozpočtu při zachování garančních funkcí státu. Umožní vznik zaměstnavatelských penzijních fondů založených na neziskovém principu* (Programové prohlášení vlády, 1998, s. 16).

V letech 1999 a 2000 byl ustanoven podvýbor pro důchodovou reformu v Senátu a dočasná komise pro totéž i v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (Rudolfová et al., 2014).

Novela zákona o důchodovém pojištění číslo 170/1999 Sb. přinesla zvýšení základního jmění penzijních fondů a zvýšení státního příspěvku pro pojištěnce, zaměstnanci získali možnost daňového odpočtu 3 % na penzijní připojištění tzv. opt-out. V roce 2001 po novelizaci zákona číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění byla zvýšena redukce procentní výměry předčasného starobního důchodu, zároveň byli zvýhodněni důchodci odcházející později do důchodu. Zákon číslo 264/2002 Sb. upravil valorizace důchodů (Rudolfová et al., 2014).

V následujícím období Programové prohlášení vlád České republiky předsedů vlády Vladimíra Špidly, Stanislava Grosse a Jiřího Paroubka deklarovali zájem na *oddělení prostředků důchodového a nemocenského pojištění od státního rozpočtu a jejich svěření do správy veřejnoprávní sociální pojišťovny* (Programové prohlášení vlády, 2002, s. 18).

Základem systému mělo být *i nadále všeobecné, jednotné, průběžně financované důchodové pojištění garantované státem, v němž budou prováděny změny, směřující k zajištění jeho dlouhodobé stability* (Programové prohlášení vlády, 2002, s. 18).

Měl být posílen princip záslužnosti a k vytvoření rezervních fondů sociální pojišťovny měla být mobilizována část prostředků z kupónové privatizace České republiky. *Vláda předloží návrh na zavedení zaměstnaneckého penzijního připojištění s účastí zástupců zaměstnavatelů a zaměstnanců na jeho řízení a s neziskovou formou jeho organizace a upraví pravidla pro poskytování příspěvků zaměstnavatelů ve prospěch různých forem doplňkových důchodových systémů* (Programové prohlášení vlády, 2002, s. 18).

V roce 2004 byla vytvořena tzv. Bezděkova komise. Jediným použitelným výsledkem Bezděkovi komise byl v roce 2005 všeobecně přijatý závěr o nutnosti důchodové reformy, jenž byl však později popřen (Rudolfová et al., 2014).

Zákon číslo 425/2003 Sb. přinesl prodloužení růstu věkové hranice pro nárok na starobní důchod a další zpřísnění ve vztahu k důchodcům. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 uspěla Občanská demokratická strana. Světová banka jako významný poradní orgán mezitím částečně upustila od svého důrazu na fondový systém důchodového zabezpečení, takže i nová pravicová vláda se v programovém prohlášení soustředila mimo jiné na podporu rodin, tak aby se do budoucna zabezpečil dostatečný počet plátců do průběžného důchodového systému. Dále měl být důchodový věk navyšován až na šedesát pět let a minimální délka pojištění prodloužena až na třicet pět let, což bylo také uskutečněno. Mimo solidární systém byli nově zvýhodněni občané individuálně si spořící v tzv. „*druhém pilíři*“ (Rudolfová et al., 2014).

Minimální většinou poslanců byl přijat zákon číslo 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění zavádějící tzv. „*reformu parametrického typu*.“ Doba povinného pojištění byla zvýšena na třicet pět let a omezeno započítávání tzv. „*náhradních dob*.“ Věková hranice odchodu do důchodu byla zvýšena. Takto se snížil počet penzistů, takže státní rozpočet ušetřil peníze. V podobném duchu pokračoval i zákon číslo 382/2008 Sb. (Rudolfová et al., 2014).

Nález Ústavního soudu České republiky č. 135/2010 Sb., ve věci návrhu na zrušení § 15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ze dne 23. 3. 2010, pro Redukční hranici výpočtu procentní výměry důchodu, v NALUS - databázi Rozhodnutí Ústavního soudu, sp. zn. Pléna Ústavního soudu 8/07, N 61/56 SbNU 653, Ústavní soud konstatoval, že konstrukce důchodu vytváří výrazné disproporce mezi výši

příspěvků do pojistného systému, výši příjmů a výši přiznané důchodové dávky u části pojištěnců, čímž porušuje ustanovení č. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (Ústavní soud České republiky, 2010).

V programovém prohlášení vlády České republiky byl uveden vládní závazek: *že k zajištění části transformačních nákladů budou veškeré privatizační příjmy a dividendy firem s majetkovou účastí státu vázány na zvláštním účtu státních finančních aktiv a využity na reformu důchodového systému počínaje zahájením reformy* (Programové prohlášení vlády, 2010, s. 7).

V roce 2011 se zástupci vlády a opoziční Česká strana sociálně demokratická dohodli na vytvoření další pracovní skupiny koordinované Jiřím Králem a Martinem Potůčkem. Byl přijat zákon číslo 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, zákon číslo 397/2012 Sb., o pojistném na důchodové spoření. V důsledku rozhodnutí Ústavního soudu došlo k vynucené zvýšení míry zásluhovosti, když tzv. „druhá redukční hranice“ byla zvýšená ze 114 % průměrné měsíční mzdy na 400 %. Mimoto došlo i k dalším změnám. V roce 2013 po více než deseti letech diskuzí vstoupila v platnost tzv. „*paradigmatická reforma důchodového systému*“ České republiky schválená minimální parlamentní většinou. Tzv. „velká důchodová reforma“ z roku 2013 zavedla tzv. „*druhý pilíř*“, jenž byl trnem v oku všem socialistům kvůli tzv. „*opt-outu*“ v rozsahu 3 % mzdy, o který byl snížen příspěvek na důchodové pojištění placené pojištěncem do státního systému důchodového pojištění (Rudolfová et al., 2014).

Pro léta 2014 až 2015 byl změněn vzorec pro valorizaci důchodů, takže k navýšení důchodů došlo jenom o jednu třetinu růstu cen a jednu třetinu růstu mezd (Klepárník et al., 2017).

V červenci 2013 došlo k pádu pravicové Nečasovy vlády, přičemž na podzim téhož roku nejvíce voličských hlasů získala levicová vláda Bohuslava Sobotky. Zákonem číslo 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření a zákonem číslo 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření byl s účinností od 1. 1. 2016 zcela demontován druhý pilíř označený jako „potencionálně destruktivní.“ Tím občané přišli o možnost využít

tříprocentní slevu na důchodovém pojištění spolu s vlastním příspěvkem vloženým do druhého pilíře (Klepárník et al., 2017).

Novela zákona o důchodovém pojištění zákona číslo 212/2016 Sb. umožnila vládě provádět vyšší valorizace penze, jež se nyní provádí o sto procent růstu indexu spotřebitelských cen a jednu polovinu růstu reálných mezd (Klepárník et al., 2017).

Nynější vláda předsedy pana Andreje Babiše zvýšila všem důchodcům starším osmdesáti pěti let od 1. ledna 2019 důchody o 1 000,- Kč měsíčně, a dále navýšila mnohem více nízké důchody ve srovnání s průměrnými a nadprůměrnými, takže by do budoucna každý důchodce pobíral důchod ve zhruba stejné či podobné výši.

Tyto návrhy nebo i platné zákony mají všechny společného jmenovatele spočívajícího jednak v neudržitelnosti důchodového systému vzhledem ke stárnutí populace, a další nivelizaci důchodu proti níž se zrušujícím rozsudkem již v roce 2011 ohradil Ústavní soud České republiky (Rudolfová et al., 2014).

1.13 Vox populi, vox Dei

Výzkumem dostupných empirických zdrojů lze dojít k závěru, že v demokratických anebo přinejmenším částečně demokratických systémech státního uspořádání záviselo zavedení či změna systému důchodového zabezpečení na *společenské objednávce*. Pouze v totalitním systému, jako byl například socialistický systém v Československu mezi léty 1948-1989, docházelo ke změnám důchodového systému rozhodnutím vládnoucí strany, později formálně schváleném parlamentem (Bobek et al., 2009).

Ale i v takovém případě, alespoň v počátcích vlády komunistické strany, byly ideové změny většinou lidu schvalovány či alespoň tolerovány, jinak by komunisté nemohli uchopit moc tak snadno (Bobek et al., 2009).

Je tedy zřejmé, že důchodové i jiné zabezpečení občanů České republiky závisí právě jenom na nás občanech, což ostatně vyplývá i z názvu panujícího společenského uspořádání - demokracie.

Demokracie také zaručuje každému, aby si žil podle svého a to i tehdy, pokud jeho způsob života připadá ostatním jako nevhodný. Ustanovení § 81 odstavec 1 Občanského zákoníku normuje: *(1) Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho*

přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého (Sbírka zákonů České republiky, 2012, s. 1034).

Pokud tedy většina občanů České republiky z vlastní vůle nebude věnovat otázkám důchodového zabezpečení dostatečnou pozornost, nebude věřit závěrům demografů a ekonomů, anebo nebude na ně dbát, takže by zde nevznikla společenská poptávka po vážně míněné důchodové reformě, nebylo by proti demokratickým principům, jestliže k fundamentální změně nedojde. V takovém případě by patrně docházelo jen k takzvaným parametrickým změnám, takže by na důchodové zabezpečení bylo zaměstnavatelům i zaměstnancům sráženo stále více, důchodový věk by se postupně prodlužoval a relace výše důchodu ke mzdě by neustále klesala, třeba až k hranici existenčního minima stejného pro každého (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

Za situace, kdy různí lidé vydělávají odlišné příjmy a podle toho také přispívají do systému důchodového zabezpečení v různé výši, by ovšem princip stejného či velmi podobného starobního důchodu pro každého znamenal zásah do přirozených práv člověka na ochranu vlastnictví a legitimního očekávání. V roce 2010 již Ústavní soud České republiky proti takovému podobnému postupu vydal zrušující nálezn. Na druhé straně je však pravdou, že Ústavní soud značnou míru státního přerozdělování toleruje a zasáhne pouze tehdy, pokud míra inherence veřejné moci do vlastnického práva občanů dosahuje extrémních hodnot (Ústavní soud České republiky, 2010).

Nadto i obsazení Ústavního soudu České republiky závisí na politickém rozhodnutí parlamentní většiny. Zvolíme-li si tedy politickou reprezentaci, jež jmenuje Ústavní soudce s větší tolerancí pro zásahy státní moci do života občanů, snadno může dojít i ke změně výkladu základních lidských práv Ústavním soudem České republiky.

V důsledku uvedeného je pouze akademickou diskuzí uvažovat o tom, jaké změny v důchodovém zabezpečení by byli pro většinu Čechů nejpřínosnější. Otázka systémové efektivity by byla podstatná tehdy, pokud by v České republice panovala meritokracie.

Jelikož však taková vláda v zásadních politických otázkách v České republice není uplatňována, bude záležet na rozhodnutí převážné většiny občanů.

V rozhodování může lidem hodně pomoci vzdělání. Praktickému ekonomickému a sociálnímu vzdělání se věnuje poměrně málo pozornosti. Stává se, že tyto záležitosti se ve škole neučí a rodiče studentů je neznají, takže řada lidí prochází životem, aniž by měli představu o tom, jak funguje kapitalistická ekonomika nebo společenský vývoj. V důsledku toho mohou činit nekvalifikovaná rozhodnutí.

Stávající průběžný systém důchodového pojištění v sobě obsahuje inherentní vadu spočívající v závislosti a provázanosti mezi počtem lidí v produktivním věku a výše jejich příjmu na jedné straně a počtu důchodců a výši důchodů na straně druhé. Žádný jednotlivec nemá možnost uvedenou relaci ovlivnit. Všichni jsou tedy závislí na okolnostech, jež nemají pod kontrolou. Dnes již bezpečně víme, že k zhoršování bude docházet v dohledné době neustále. Průběžný důchodový systém nevyžaduje žádný kapitál, což je jeho největší předností (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

Peníze vybrané od produktivních lidí se neprodleně přerozdělí důchodcům. V minulosti vybrané peníze z důchodového pojištění v České republice nedostačovaly ani na zaplacení důchodů v mandatorní výši, takže důchodový účet byl ještě dotován ze státního rozpočtu, až do výše padesáti miliard korun. Jinak řečeno, každý z občanů přispěl důchodcům (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

Naproti tomu důchodový systém založený na fondech, tedy na principu, v němž si každý člověk v produktivním věku sám přispívá na vlastní budoucí důchod, vyžaduje obrovské množství kapitálu. Za situace kdy, až na výjimky, lidé spoléhají právě na průběžný systém důchodového financování, takže si jenom málokdo spoří v míře, která by mohla důchod od státu nahradit, nastává veliká potíž, jak překlenout dobu nutnou k akumulaci kapitálu. Lidé by v podstatě museli vynakládat prostředky dvakrát - jednou do stávajícího systému pro současné důchodce a podruhé do systému fondů sami pro sebe na zajištění svého budoucího důchodu na stáří. To by způsobilo razantní zmenšení disponibilního příjmu občanů, snížení jejich útrat a korespondující pokles ekonomiky (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

Relevantní návrhy proto počítají s kombinací obou zmíněných systémů důchodového zabezpečení a pozvolným přechodem ze systému průběžného k systému

kombinovaného důchodového zabezpečení. Nejvhodnějším časem pro změnu je období hospodářské konjunktury, jakou zažíváme právě nyní. Současný boom ekonomiky ke změnám důchodového systému však využít není možné, jelikož je evidentní, že ještě předtím, nežli by mohlo dojít k nějakému společenskému konsensu o penzijní reformě, ekonomika se dostane do opačného bodu sinusoidy (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

2 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÁ OTÁZKA

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké jsou prioritní faktory, které ovlivňují chudobu u seniorů.

2.2 Výzkumná otázka

Pro dosažení tohoto cíle byla formulována výzkumná otázka: „Jaké jsou prioritní faktory, které ovlivňují chudobu u seniorů?“

3 METODIKA

3.1 Použité metody

Metodický postup vychází z kvalitativní výzkumné strategie prostřednictvím metody dotazování při využití polostrukturovaných rozhovorů se seniory. Komunikační partneři byli poučeni o účelu výzkumu a o zaručení jejich anonymity. Rozhovory jsem vedla s jednotlivými vybranými komunikačními partnery v jejich domácím prostředí, kde se cítili uvolněně - měli dostatek času na zodpovězení daných otázek. Data získaná při terénním sběru byla analyzována a vyhodnocena adekvátními metodami pro třídění kvalitativních dat. Pro získání potřebných dat jsem využila kvalitativní strategie výzkumu, konkrétně metodu vytváření trsů dle Miovského.

Metoda vytváření trsů slouží obvykle k tomu, abychom seskupili a konceptualizovali určité výroky do skupin, např. dle rozlišení určitých jevů, místa, případů atd. Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd (Miovský, 2006, s. 221).

Existuje více definic kvalitativního výzkumu, například Hendl (2005) uvádí, že za kvalitativní výzkum lze považovat jakýkoliv výzkum, při kterém se nedosahuje výsledků pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace. Dle Dismana (2002) je podstatou kvalitativního výzkumu sběr dat, kdy výzkumník se snaží nalézt jejich pravidelnost a význam, který se mezi nimi vyskytuje.

3.2 Výběrový soubor

Výběrový soubor tvoří jedenáct komunikačních partnerů - seniorů. Jedná se o šest žen a pět mužů se kterými jsem uskutečnila polostrukturované rozhovory k tématu bakalářské práce. Otázky k rozhovoru jsem zvolila s ohledem na srozumitelnost pro komunikační partnery, potřebu stručnosti a vypovídací hodnotu pro účely tohoto výzkumného šetření. S komunikačními partnery jsem předem rozhovory naplánovala na určitý den a určitou dobu tak, aby tito partneři nebyli nikterak stresováni či omezováni z hlediska svého volného času. Podstatný obsah rozhovorů jsem následně

přepsala. V rozhovorech jsem zjišťovala pohlaví, délku pobírání starobního důchodu a zejména finanční situaci seniorů. Komunikační partneři se snažili odpovídat na připravené otázky výzkumníka stručně a věcně k danému tématu práce, přičemž poskytli další své postřehy a poznatky týkající se finanční situace seniorů a důchodového systému. Tyto poznatky jsem zapracovala do této práce.

U polostrukturovaného rozhovoru je úkolem výzkumníka připravit návod k rozhovoru, musí jej vést, zaznamenávat získaná data a také je správně vyhodnotit. Je zapotřebí mít předloženy základní a doplňující otázky, tak aby kladené otázky splnily cíl výzkumného šetření. Z odpovědí komunikačních partnerů mají vyplynout odpovědi na výzkumné otázky, které si výzkumník v cíli práce stanovil (Hendl, 2016).

Polostrukturovaný rozhovor jsem zahajovala úvodem, v němž jsem usilovala o vytvoření vztahu mezi průzkumníkem a komunikačním partnerem. Poté následoval hlavní rozhovor, kde lze rozhovor vést v neformální rovině a nakonec jej uzavřít, poděkovat komunikačnímu partnerovi za spolupráci na prováděném výzkumném šetření (Hendl, 2016).

Důležité je též zajištění odpovědnosti, kvality a transparentnosti vyhodnocení celého výzkumného šetření. Komunikační partneři mají být seznámeni s účelem prováděného výzkumného šetření, také se musí dbát na zajištění jejich anonymity a dodržování etických pravidel. Komunikačním partnerům nesmí být podsouvány odpovědi na kladené otázky a též nemohou výzkumné šetření absolvovat pod nátlakem (Hendl, 2016).

4 VÝSLEDKY

V rámci tohoto výzkumného šetření vycházejícího z kvalitativní výzkumné strategie prostřednictvím metody dotazování při využití polostrukturovaných rozhovorů se seniory jsem použila metodu vytváření trsů dle Miovského. Do vlastního výzkumu jsem zařadila celkem jedenáct komunikačních partnerů, kterým jsem položila patnáct otázek. Relativně rovnoměrně jsou zastoupeni jak muži, tak i ženy. Muži byli dotazováni v počtu pěti, a ženy v počtu šesti. Při výběru komunikačních partnerů jsem důsledně dbala na pokud možno reprezentativní zastoupení různých socioekonomických a věkových skupin obyvatelstva. Dlužno však dodat, že navzdory veškeré péči, drobný výzkum zahrnující pouze jedenáct komunikačních partnerů nemůže být zcela reprezentativní a vypovídající v porovnání se studii pracujícími třeba s mnoha tisíci komunikačních partnerů.

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

První otázka sloužila k objasnění délky trvání starobního důchodu. Z výzkumného šetření vyplynulo, že čtyři ženy pobírají starobní důchod po dobu nejvýše deseti let, jedna žena je důchodově zabezpečena v době delší deseti roků, ale kratší dvaceti let. Další žena je odkázána na starobní důchod již více než dvacet let; na rozdíl od mužů, kdy v šetřeném souboru nebyl žádný muž starodůchodce po takto dlouhou dobu. Tři muži pobírají starobní důchod do deseti let, a dva muži čerpají starobní důchod v rozmezí mezi deseti a dvaceti léty.

Z odpovědí dotazovaných komunikačních partnerů se ukázalo, že největší podíl zaujímají muži a ženy, kteří pobírají starobní důchod po dobu nejdéle deseti let. Komunikační partner č. 1 uvedl: „*Jsem ve starobním důchodu již pět let a jsem ráda, že už nemusím chodit do práce. Už jsem z práce byla unavená. Ted' si užívám zasloužený odpočinek.*“ Komunikační partner č. 5 sdělil: „*Starobní důchod jsem začala pobírat před osmi lety.*“ Komunikační partner č. 7 se svěřil: „*Jsem ve starobním důchodu čtyři roky a jsem za to rád.*“ Komunikační partner č. 11 se pochlubil: „*Jsem ve starobním důchodu již devět let.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Smyslem této otázky bylo zjistit, z jak početných domácností pocházejí komunikační partneři. Z výzkumného šetření je zřejmé, že největší podíl na zkoumaném souboru tvoří domácnosti, v nichž žijí samotní manželé. Takto odpověděli tři z dotazovaných mužů a dvě ženy. Podíl mužů i žen je téměř vyrovnaný. S dětmi žijí ve společné domácnosti dva muži a dvě ženy. Nejmenší část výzkumného souboru tvoří domácnosti, ve kterých žije sám senior; jedná se o dvě seniorky.

Z prohlášení většiny dotazovaných komunikačních partnerů vyplynulo následující. Nejvíce z nich žije s manželem nebo s manželkou. Komunikační partner č. 1 prohlásil: *„Žiji jen s manželem, děti mají svůj život a bydlí jinde.“* Komunikační partner č. 4 vylíčil: *„Žiji s manželem, děti jsou samostatné a řadu let bydlí daleko.“* Komunikační partner č. 6 řekl: *„Žiji jen s manželkou, děti bydlí v zahraničí.“* Komunikační partner č. 8 nechal se slyšet: *„Žiji jen s manželkou, děti bydlí sami.“* Komunikační partner č. 11 prozradil: *„Žiji jen s manželkou, děti jsou dospělé a samostatně bydlící.“*

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Záměrem této otázky bylo zjištění, kde senioři žijí. Pro tři muže a čtyři ženy je typické vlastní bydlení v domě či bytě, oproti dvěma mužům a dvěma ženám, kteří bydlí v nájmu. Na základě prováděného šetření jsem dospěla k závěru, že převážná většina zkoumaných osob žije ve vlastním bydlení, ať už v bytě či domě.

Převažující část dotazovaných komunikačních partnerů dává přednost vlastnímu bydlení. Komunikační partner č. 1 se vyjádřil: *„Žiji s manželem ve vlastním domě, na kterém mám hypotéku. Je to těžké, musím šetřit každou korunu, abych měla na splátky hypotéky.“* Komunikační partner č. 2 si stýskal: *„Žiji ve vlastním bytě zatíženým hypotékou. Musím sama platit hypoteční splátky, což pro mě představuje značnou finanční zátěž. Ale nedá se nic dělat, nějak to zvládnout musím.“* Komunikační partner č. 4 se vyslovil: *„Žiji s manželem ve vlastním bytě, na kterém je hypotéka. Je to velká finanční zátěž pro můj rozpočet. Snažím se šetřit, kde se dá.“* Komunikační partner č. 6 formuloval: *„Žiji s manželkou ve vlastním domě, na kterém mám hypotéku. Není to příjemné, protože splátky hypotéky značně zasahují do rozpočtu.“*

Naproti tomu někteří komunikační partneři musí bydlet v nájmu, protože na vlastní bydlení nemají finanční prostředky. Komunikační partner č. 3 dal najevo: „*Žiji s třemi dětmi v nájmu. Bohužel na vlastní bydlení nemám peníze.*“ Komunikační partner č. 5 vyprávěl: „*Žiji s třemi dětmi v nájmu. Je to těžké, na vlastní bydlení nemám.*“ Komunikační partner č. 8 pronesl: „*Žiji s manželkou v nájmu. Na vlastní bydlení nemám peníze.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Tuto otázku jsem pokládala za účelem zjištění, zda komunikační partneři mají jiný pravidelný příjem než starobní důchod. Z výzkumného šetření je patrné, že všichni komunikační partneři mají ještě i jiný pravidelný příjem, vedle starobního důchodu. Komunikační partner č. 2 líčil: „*Ano, mám. Jinak by to nešlo.*“ Komunikační partner č. 3 si postěžoval: „*Ano, mám. Přivydělávat si musím.*“ Komunikační partner č. 4 si stýskal: „*Mám. Jinak bych neměla na placení hypotečních splátek na byt.*“ Komunikační partner č. 5 nenechal nikoho na pochybách o svém špatném osudu: „*Ano, mám. Je to nutnost. Bez dalšího příjmu bych jen těžko žila.*“ Komunikační partner č. 7 trpce řekl: „*Ano, mám. Nutně ho potřebuji.*“ Komunikační partner č. 8 sdělil: „*Ano, mám. Musím si něco přivydělat.*“ Komunikační partner č. 9 uvedl: „*Ano, je to nezbytné.*“

Otázka č. 5: O jaký příjem se jedná?

V páté otázce jsem zjišťovala původ příjmů dotazovaných komunikačních partnerů. Z výzkumného šetření vyšlo najevo, že všichni muži jsou zabezpečeni také zaměstnáním k důchodu. Ženy mají ještě i jiné zdroje příjmů kromě zaměstnání. U seniorek se prokázal značný zájem o živnost či podnikání, na rozdíl od mužů seniorů. Jedna žena pobírá výnosy z investic, dvě ženy si přivydělávají zaměstnáním k důchodu, dvě ženy podnikají, a jedna žena pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná.

Z vyjádření dotazovaných komunikačních partnerů jsem zjistila, že většina seniorů má jako další příjem zaměstnání k důchodu. Komunikační partner č. 5 prohlásil: „*Mám zaměstnání k důchodu.*“ Komunikační partner č. 6 líčil: „*Je to zaměstnání k důchodu.*“ Komunikační partner č. 7 se nechal slyšet: „*Mám zaměstnání k důchodu.*“

Nevydělám si moc, ale je to přilepšení.“ Komunikační partner č. 8 řekl: *„Mám zaměstnání k důchodu.“*

Z odpovědí čtyř dotazovaných komunikačních partnerů vyplynulo, že mají i další jiné příjmy než starobní důchod, tak tomu bylo (pouze) u některých žen. Komunikační partner č. 1 pronesl: *„Jsou to výnosy z investic. Moc to není, ale jsem za to ráda.“* Komunikační partner č. 2 prozradil: *„Přijem z podnikání. Není to mnoho, ale jsem za to vděčná.“* Komunikační partner č. 3 se vyjádřil: *„Pracuji jako osoba samostatně výdělečně činná.“* Komunikační partner č. 9 vyprávěl: *„Zabývám se podnikáním. Nevydělávám tím žádné velké sumy, ale jako přivýdělek je to dobré.“*

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohl/mohla žít bez starobního důchodu?

U této otázky jsem prověřovala, jak dlouho by komunikační partneři mohly žít bez starobního důchodu. Komunikační partneři nemají uspořené větší finanční částky, jelikož by bez starobního důchodu mohli vyžít alespoň tři měsíce pouze tři muži z nich, a dále čtyři ženy z onoho výběrového souboru. V rozmezí čtyř až dvanácti měsíců by se bez starobního důchodu obešel jeden muž a dvě ženy, a déle než jeden rok by přežil jeden muž. Mezi jednotlivými pohlavími jsem nezjistila rozhodující rozdíly.

Z odpovědí dotazovaných komunikačních partnerů se prokázalo, že nemají uspořené větší finanční částky. Komunikační partner č. 1 se vyslovil: *„Dva měsíce, déle bych bez důchodu být nemohla. To víte všechno je dnes drahé. Například potraviny a oblečení.“* Komunikační partner č. 4 hořce si postěžoval: *„Bez starobního důchodu bych se obešla jen jeden měsíc. Déle bych už neměla na základní životní potřeby.“* Komunikační partner č. 5 vylíčil: *„Dokázala bych žít bez starobního důchodu pouhý jeden měsíc. Víc by to prostě nešlo.“* Komunikační partner č. 7 formuloval: *„Na důchodu jsem závislý. Bez něj bych přežil tak jeden měsíc.“* Komunikační partner č. 8 se svěřil: *„Bez důchodu, tak čtyři měsíce.“* Komunikační partner č. 11 dal najevo: *„Jen jeden měsíc bych přežil bez starobního důchodu.“*

Z odpovědi jednoho komunikačního partnera jsem zjistila, že netrpí finanční nouzí. Komunikační partner č. 6 se pochlubil: *„Bez starobního důchodu bych se obešel déle než jeden rok.“*

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Při výzkumu chudoby není bez významu míra a výše úspor starobních důchodců. Jeden muž a dvě ženy měsíčně uspoří nejvíce jeden tisíc korun, dva muži uspoří od tisíce do třech tisíc korun. Z výzkumného šetření vyplynulo, že ženy neuspoří téměř nic, a naopak si musí ještě půjčovat. Takto odpověděly čtyři ženy a dva muži.

Z odpovědí dotazovaných komunikačních partnerů je patrné, že měsíčně neuspoří žádné větší finanční částky. Komunikační partner č. 1 si postěžoval: „*Neušetřím nic, musím si ještě půjčovat od příbuzných.*“ Komunikační partner č. 4 trpce řekl: „*Neušetřím nic, musím si ještě půjčovat například od kamarádů. Není mi to příjemné, ale z tak malého důchodu se žít nedá.*“ Komunikační partner č. 5 nenechal nikoho na pochybách o svém špatném osudu: „*Ze svého důchodu neušetřím nic, naopak si musím ještě půjčovat od známých. Není to pro mě lehká situace. Když jsem pracovala, tak jsem takové problémy neměla.*“ Komunikační partner č. 7 uvedl: „*Neušetřím vůbec nic, ba naopak, musím si ještě půjčovat od kamarádů.*“ Komunikační partner č. 8 prohlásil: „*Z tak malého důchodu se nic ušetřit nedá, naopak si ještě půjčuji od známých.*“

Dva dotazovaní komunikační partneři se svěřili, že měsíčně dokáží uspořit větší finanční částky. Komunikační partner č. 11 řekl: „*Ušetřím tisíc sto korun za měsíc.*“ Komunikační partner č. 6 sdělil: „*Každý měsíc uspořím ze svého důchodu tři tisíce korun.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel/vyšla s příjmem?

Rovněž jsem zjišťovala, jakým způsobem se občané vypořádávají s nedostatkem finančních prostředků. Tři muži a pět žen se musí v podstatných věcech omezovat; minimálně se omezují dva muži a jedna žena. Z provedeného výzkumného šetření vyplývá, že komunikační partneři se uskromňují značně.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že komunikační partneři bohužel musejí podstatně omezovat svůj životní standard. Komunikační partner č. 1 si stýskal: „*Ano, musím se v podstatných věcech omezovat. Nemohu si koupit dražší oblečení a věnovat se svým koníčkům jako například cestování do zahraničí a také navštěvování historických památek.*“ Komunikační partner č. 3 prozradil: „*Ano, v podstatných věcech svůj*

životní standard musím omezovat. Nemohu se věnovat svým zálibám jako třeba sbírání známek nebo pěstování květin. Jsou pro mě finančně náročné.“ Komunikační partner č. 4 hořce si postěžoval: *„Ano, musím v podstatných věcech omezovat svůj životní standard, na který jsem byla zvyklá. V důchodu se nemohu věnovat cestování, které mám ráda, protože mi na něj nezůstávají finanční prostředky.*“ Komunikační partner č. 5 trpce řekl: *„Ano, musím v podstatných věcech omezovat životní standard. Nemohu si dovolit ani jet na dovolenou.*“ Komunikační partner č. 7 nechal se slyšet: *„Musím v podstatných věcech omezovat svůj životní standard. Nemohu se věnovat své zálibě, kterou je rybaření. Je to dost nákladný koníček.*“ Komunikační partner č. 9 pronesl: *„Musím v podstatných věcech omezovat svůj životní standard. Nemohu kupříkladu jet do zahraničí k moři.*“ Komunikační partner č. 10 si postěžoval: *„Ano, musím se v podstatných věcech omezovat. Nemohu si koupit dražší boty nebo oblečení.*“

Ze sdělení tří dotazovaných komunikačních partnerů jsem se dozvěděla, že svůj životní standard omezují jen minimálně. Komunikační partner č. 2 se vyjádřil: *„Svůj životní standard omezují jen minimálně. Hlavně, aby to tak zůstalo i v budoucnosti.*“ Komunikační partner č. 6 se pochlubil: *„Svůj životní standard omezují jen minimálně. Mohu si dovolit věnovat se svým zálibám, kupříkladu hraní tenisu nebo fotbalu.*“ Komunikační partner č. 11 líčil: *„Svůj životní standard omezují jen minimálně.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Přechod z aktivního období života do důchodu může ovlivňovat příjmy osob značnou měrou, proto jsem se na tuto problematiku zaměřila ve výzkumném šetření. Jednomu muži a pěti ženám klesly příjmy o více jak padesát procent, třem mužům a jedné ženě poklesly jejich příjmy o dvacet pět procent až padesát procent a jednomu muži příjmy zůstaly stejné nebo klesly nejvýše o dvacet pět procent. Z výzkumného šetření vyplynulo, že výrazný pokles příjmů můžeme pozorovat u žen, zatímco u mužů tak dramatická změna životní úrovně nevyplývá.

Podle prohlášení dotazovaných komunikačních partnerů je zřejmé, že jejich příjmy klesly. Komunikační partner č. 1 dal najevo: *„Příjmy mi klesly o více jak 50 %, což je pro mě velmi deprimující. Musím neustále počítat a rozhodovat se, co si mohu zakoupit a co už ne.*“ Komunikační partner č. 3 nenechal nikoho na pochybách o svém špatném

osudu: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %. Je to o hodně, a tak musím šetřit.*“ Komunikační partner č. 4 se vyslovil: „*V důchodu mi značně příjmy klesly, a to o více jak 50 %. Je mi z toho smutno, na šetření jsem si pořád ještě nezvykla. Je to pro mě stresující.*“ Komunikační partner č. 5 vylíčil: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %, což je pro mě zničující.*“ Komunikační partner č. 9 vyprávěl: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %, což mě velmi děsí.*“ Komunikační partner č. 10 formuloval: *Příjmy mi klesly o více jak 50 %. Je to pro mě velmi složitá situace.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Cílem této otázky bylo zjistit, jak se komunikačním partnerům změnila jejich výdaje po dosažení důchodového věku. Jedné ženě se výdaje zvýšily více jak o dvacet pět procent, jedné ženě se výdaje zvýšily o deset až dvacet pět procent, třem ženám výdaje klesly, jedné ženě a pěti mužům výdaje zůstaly stejné anebo se zvýšily do deseti procent. Z provedeného výzkumného šetření vyšlo najevo, že výběrový soubor mužů po dosažení důchodového věku postihl nárůst výdajů jen mírně, zatímco u žen jsou výsledky smíšené. Zatímco třem ženám výdaje dokonce poklesly, zbylým se zvýšily.

Ze sdělení dotazovaných komunikačních partnerů jsem zjistila, že se jejich výdaje zvýšily. Komunikační partner č. 1 uvedl: „*Výdaje se mi zvýšily o více jak 25 %. Je to pro mě složitá situace. Nebyla jsem zvyklá šetřit a teď mi nic jiného nezbyvá.*“ Komunikační partner č. 2 sdělil: „*Výdaje se mi zvýšily o 10 % až 25 %. Je to složité, ale bojuji s tím. Nejhorší jsou pro mě platby hypotečních splátek na byt. Ale platit je musím, nechci o byt přijít. Kde bych přeci bydlela.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

V jedenácté otázce jsem zjišťovala sentiment ohledně budoucích příjmů. Pět žen a tři muži očekávají zhoršení své finanční situace, jedna žena a dva muži si myslí, že jejich finanční situace zůstane přibližně stejná. Žádný ze starobních důchodců neočekává zlepšení finanční situace, spíše je tomu naopak, a to obzvláště u žen.

Dotazovaní komunikačních partneri neočekávají zlepšení finanční situace. Komunikační partner č. 1 řekl: *Myslím si, že se u mě finanční situace bude zhoršovat. Dá se přepokládat, že vzhledem k neustálému zdražování budu muset ještě více šetřit.*“ Komunikační partner č. 3 líčil: „*Očekávám zhoršení své finanční situace, protože*

životní náklady pořád rostou.“ Komunikační partner č. 4 prohlásil: *„Určitě se bude moje finanční situace zhoršovat. Obávám se toho, abych měla peníze na život.“* Komunikační partner č. 5 se vyjádřil: *„Nečekám nic dobrého. Naopak si myslím, že je jisté, že se bude moje finanční situace zhoršovat.“* Komunikační partner č. 7 nechal se slyšet: *„Jsem toho názoru, že moje finanční situace se bude zhoršovat.“* Komunikační partner č. 9 se vyslovil: *„Samozřejmě očekávám zhoršení své finanční situace.“* Komunikační partner č. 10 prozradil: *„Myslím si, že se u mě finanční situace bude zhoršovat.“* Komunikační partner č. 11 vylíčil: *„Myslím si, že se u mě finanční situace bude zhoršovat.“*

Otázka č. 12: Musel/musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Závažnou problematiku možného zhoršení lékařské péče jsem zjišťovala ve dvanácté otázce. Tři ženy a čtyři muži často musí odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek, pouze výjimečně musely odmítnout léčbu tři ženy a nikdy neodmítl léčbu jen jeden muž. Z výzkumného šetření vyplývá, že muži a ženy často nemají finanční prostředky na doplatky za léčbu.

Z prohlášení dotazovaných komunikačních partnerů je patrné, že komunikační partneři nemají dostatek finančních prostředků na léčbu. Komunikační partner č. 4 si stýskal: *„Často musím odmítnout léčbu, protože nemám na doplatky za léky. Je to smutné, ale bohužel je to tak. S tím nic neudělám.“* Komunikační partner č. 5 vyprávěl: *„Často dochází k tomu, že odmítám léčbu, protože nemám peníze na doplatky za léky.“* Komunikační partner č. 7 se svěřil: *„Často odmítám léčbu pro požadovaný doplatek. Na léčení mi už nezůstávají peníze.“* Komunikační partner č. 8 si postěžoval: *„Děje se to často.“* Komunikační partner č. 11 trpce řekl: *„Dochází k tomu často.“*

Otázka č. 13: Čím jste se zabýval/zabývala před odchodem do důchodu?

V třinácté otázce jsem prověřovala aktivity dotazovaných před odchodem do důchodu. Všechny ženy byly před odchodem do důchodu zaměstnané, z celkového počtu pěti mužů byli zaměstnaní tři, zbývající dva pracovali jako osoby samostatně výdělečně činné.

Z vyjádření dotazovaných komunikačních partnerů se prokázalo, že většina z nich byla před odchodem do důchodu zaměstnaná. Komunikační partner č. 1 pronesl: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná na hlavní pracovní poměr v soukromé firmě. Pracovala jsem jako mzdová účetní.*“ Komunikační partner č. 2 dal najevo: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná ve státní správě na pozici vrchního referenta v oblasti kontroly daní.*“ Komunikační partner č. 3 formuloval: „*Před odchodem do důchodu jsem byla v zaměstnání na pozici zdravotní sestry v nemocnici.*“ Komunikační partner č. 5 se pochlubil: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná jako kadeřnice.*“ Komunikační partner č. 7 sdělil: „*Před odchodem do důchodu jsem byl v zaměstnání a pracoval jsem v soukromé firmě jako instalatér.*“ Komunikační partner č. 9 se svěřil: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná v neziskové organizaci. Pracovala jsem jako vedoucí pečovatelské služby.*“ Komunikační partner č. 10 řekl: „*Před odchodem do důchodu jsem byl zaměstnán na hlavní pracovní poměr v soukromé firmě. Pracoval jsem jako kuchař.*“ Komunikační partner č. 11 vyprávěl: „*Před odchodem do důchodu jsem byl zaměstnán na hlavní pracovní poměr v soukromé firmě. Pracoval jsem jako hodinář.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Zde jsem se dotazovala na nejvyšší dosažené akademické vzdělání. Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že tři muži a dvě ženy se vyučili, dva muži a dvě ženy se mohou pochlubit středoškolským vzděláním s maturitou a dvě ženy vystudovaly Vyšší odbornou školu. Pro starší generaci je typické spíše nižší nejvyšší dosažené akademické vzdělání.

Ze sdělení dotazovaných komunikačních partnerů se prokázalo, že největší podíl zauímají senioři s výučním listem. Komunikační partner č. 4 prozradil: „*Jsem vyučená prodavačka.*“ Komunikační partner č. 5 řekl: „*Vyučila jsem se kadeřnicí.*“ Komunikační partner č. 7 uvedl: „*Jsem vyučen v oboru instalatér.*“ Komunikační partner č. 10 sdělil: „*Vyučil jsem se kuchařem.*“ Komunikační partner č. 11 se vyjádřil: „*Vyučil jsem se hodinářem.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Patnáctá otázka sloužila ke zjištění, jak partneři vnímají a hodnotí státní péči o seniory. Šest žen a tři muži si myslí, že je seniorům věnována nedostatečná pozornost ze strany státu, dva muži si myslí, že stát věnuje přiměřenou pozornost seniorům. Z průzkumného šetření jasně vyplývá, že komunikační partneři si myslí, že stát se dostatečně nevěnuje zabezpečení seniorů. Žádný komunikační partner nesdělil, že by stát věnoval vynikající míru pozornosti zabezpečení seniorů.

Z odpovědí dotazovaných komunikačních partnerů jasně vyplynulo, že stát nevěnuje potřebnou pozornost zabezpečení seniorů. Komunikační partner č. 1 pronesl: *„V dnešní době je seniorům věnována nedostatečná pozornost zabezpečení ze strany státu. Pociťuji to každý den. Dle mého názoru by stát se měl více zajímat o seniory a podporovat je. Každý by si měl uvědomit, že jednou zestárne a bude potřebovat pomoc.“* Komunikační partner č. 2 si postěžoval: *„Myslím si, že je od státu věnována nedostatečná pozornost seniorům. Mělo by se to změnit. Nejsem s tím vůbec spokojená. Stát podporuje rodiny s dětmi a na seniory se zapomíná. Je to smutné.“* Komunikační partner č. 3 nechal se slyšet: *„Stát věnuje nedostatečnou pozornost zabezpečení seniorů. Je zapotřebí, aby se to změnilo a vláda si uvědomila, že senioři zaujímají v dnešní společnosti velkou část populace.“* Komunikační partner č. 5 se vyslovil: *„Stát věnuje nedostatečnou pozornost zabezpečení seniorů. Je to nedůstojné. Každý přeci jednou zestárne a bude potřebovat pomoc.“* Komunikační partner č. 7 uvedl: *„Domnívám se, že stát by se měl více zajímat o seniory. Pozornost věnována zabezpečení seniorů státem je dle mého názoru nedostatečná.“* Komunikační partner č. 9 prozradil: *„Stát by se měl více věnovat pozornosti zabezpečení seniorů. Proto si myslím, že je věnována nedostatečná pozornost seniorům ze strany státu.“* Komunikační partner č. 10 se vyslovil: *„Myslím si, že je seniorům věnována nedostatečná pozornost od státu.“* Komunikační partner č. 11 dal najevo: *„Myslím si, že stát věnuje nedostatečnou pozornost zabezpečení seniorů.“*

Z provedeného výzkumného šetření dále vyplynulo, že akademické vzdělání má vliv na výši úspory financí komunikačních partnerů. Jedná se především o absolventy středních a Vyšších odborných škol, kteří dokáží uspořit více než subjekty s výučním listem. Z celkových jedenácti komunikačních partnerů odpověděli, že neušetří nic

a naopak si musí ještě půjčovat: tři senioři s výučním listem, dva středoškolsky vzdělaní a jedna seniorka s vyšším odborným vzděláním. Nejvýše do tisíce korun měsíčně ušetří jeden senior s výučním listem, jedna seniorka se středním vzděláním s maturitou a jedna seniorka s vyšším odborným vzděláním. V rozmezí od tisíce a jedna koruna do třech tisíc ušetří za měsíc jeden senior s výučním listem a jeden senior se středoškolským vzděláním.

Z výzkumného šetření je zřejmé, že největší podíl zaujímají dvoučlenné domácnosti komunikačních partnerů v počtu pěti, vícečlenné domácnosti jsou čtyři a jednočlenné domácnosti jsou dvě.

Pro jednočlenné domácnosti je typické vlastní bydlení. Jedná se o vlastní dům nebo byt. Komunikační partner č. 2 by mohl žít bez starobního důchodu tři měsíce a komunikační partner č. 9 by se bez starobního důchodu obešel na čtyři až dvanáct měsíců. Komunikační partner č. 2 uspoří měsíčně ze svých příjmů sedm set korun, zatímco komunikační partner č. 9 neušetří nic, naopak si musí ještě půjčovat. U komunikačního partnera č. 2 příjmy klesly o dvacet pět až padesát procent a u komunikačního partnera č. 9 příjmy klesly o více jak padesát procent. U komunikačního partnera č. 2 se výdaje zvýšily o deset až dvacet pět procent a u komunikačního partnera č. 9 výdaje zůstaly stejné anebo se zvýšily do deseti procent. Komunikační partner č. 2 si myslí, že se jeho finanční situace bude zhoršovat oproti komunikačnímu partnerovi č. 9, který si myslí, že jeho finanční situace zůstane přibližně stejná. Komunikační partneři č. 2 a č. 9 mají oba jiný pravidelný příjem kromě starobního důchodu. Jedná se o příjem z podnikání.

Rovněž pro dvoučlenné domácnosti je také typické vlastní bydlení. Jedná se o vlastní dům nebo byt. Komunikační partneři č. 1, 4, 6 a 11 bydlí ve vlastním domě nebo bytě, pouze komunikační partner č. 8 bydlí v nájmu. Komunikační partner č. 1 by mohl žít bez starobního důchodu jen dva měsíce, komunikační partner č. 4 jeden měsíc, komunikační partner č. 6 jeden rok až tři roky, komunikační partner č. 8 čtyři až dvanáct měsíců a komunikační partner č. 11 jeden měsíc. Komunikační partneři č. 1, 4, 8 neuspóří ze svých příjmů nic, naopak si musí ještě půjčovat, zatímco komunikační partner č. 6 uspoří tři tisíce korun za měsíc a komunikační partner č. 11 ušetří jeden tisíc sto korun měsíčně. U komunikačních partnerů č. 1, 4, 11 příjmy po dosažení

důchodového věku klesly více jak o padesát procent, u komunikačního partnera č. 6 příjmy zůstaly stejné nebo klesly nejvýše o dvacet pět procent a u komunikačního partnera č. 8 příjmy klesly v rozmezí dvacet pět až padesát procent. U komunikačních partnerů č. 6, 8, 11 výdaje po dosažení důchodového věku zůstaly stejné anebo se zvýšily do deseti procent, u komunikačního partnera č. 4 výdaje klesly a u komunikačního partnera č. 1 se výdaje zvýšily více jak o dvacet pět procent. Komunikační partneři č. 1, 4 a 11 si myslí, že se jejich finanční situace bude zhoršovat, zatímco komunikační partneři č. 6 a 8 předpokládají, že jejich finanční situace zůstane přibližně stejná. Všichni komunikační partneři z dvoučlenných domácností mají jiný pravidelný příjem než starobní důchod. Komunikační partner č. 1 pobírá výnosy z investic, komunikační partneři č. 4, 6, 8, 11 mají zaměstnání k důchodu.

Pro vícečlenné domácnosti je typické bydlení v nájmu. Komunikační partneři č. 5, 7, 10 by bez starobního důchodu mohli žít než jeden měsíc, zatímco komunikační partner č. 3 by se obešel bez starobního důchodu čtyři až dvanáct měsíců. Komunikační partneři č. 5, 7 ze svých příjmů nešetří nic, ba naopak si musí ještě půjčovat, komunikační partner č. 3 uspoří devět set korun za měsíc a komunikační partner č. 10 tři sta korun měsíčně. U komunikačních partnerů č. 3, 5, 10 klesly jejich příjmy po dosažení důchodového věku o více jak padesát procent, u komunikačního partnera č. 7 klesly příjmy o dvacet pět až padesát procent. U komunikačních partnerů č. 3, 5 po dosažení důchodového věku výdaje klesly, u komunikačních partnerů č. 7 a 10 výdaje po dosažení důchodového věku zůstaly stejné anebo se zvýšily do deseti procent. Všichni komunikační partneři z vícečlenných domácností očekávají, že se jejich finanční situace bude zhoršovat, a proto mají jiný pravidelný příjem než starobní důchod. Komunikační partneři č. 5, 7, 10 mají zaměstnání k důchodu, zatímco komunikační partner č. 3 pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná.

Z výzkumného šetření vyplývá, že senioři jsou značně skeptičtí k úrovni státního zabezpečení na stáří; tato tendence je u žen až drtivá. Většina seniorů si myslí, že u nich dojde k horšímu finančnímu zajištění na stáří.

Z výzkumného šetření je zřejmé, že všichni komunikační partneři mají další pravidelný příjem; nezjistila jsem zásadní rozdíly ani podle velikosti domácností.

Z toho vyplývá, že počet členů domácnosti nemá vliv na výsledky výzkumného šetření.

Senioři pochopitelně žijí buď spolu se životním partnerem, s dětmi nebo osaměle. Převážná většina komunikačních partnerů žije ve vlastním domě nebo bytě zatíženém hypotékou. Tento faktor významným způsobem ovlivňuje životní podmínky v mém výzkumném vzorku.

Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že vícečlenné domácnosti nevyžijí bez starobního důchodu nikdy více než jeden rok; ve třech ze čtyřech případů dokonce pouze jeden měsíc. Naproti tomu dvoučlenné domácnosti bez starobního důchodu přežijí zpravidla déle: v jednom případě jeden až tři roky; ve dvou z pěti případů pouze jeden měsíc; v jednom případě dva měsíce; a v jediném případě čtyři měsíce. Členové jednočlenných domácnostech nevyžijí bez starobního důchodu nikdy více než jeden rok; v jednom ze dvou případů pouze tři měsíce.

Co se týče příjmů, vícečlenné domácnosti opět odchodem do důchodu utrpěly nejvíce, v jednom případě došlo k poklesu v rozmezí dvacet pět až padesát procent; ve zbylých třech případech si početné domácnosti pohoršily více jak o padesát procent. O něco lépe jsou na tom dvoučlenné domácnosti, u kterých jejich příjmy zůstaly stejné nebo klesly nejvýše o dvacet pět procent v jediném případě; ve dvou případech domácnosti zaznamenaly pokles příjmů o dvacet pět až padesát procent a ve dvou zbývajících případech je pokles příjmů domácností o více než padesát procent. V jednočlenných domácnostech došlo k poklesu příjmů v jednom případě v rozmezí dvacet pět až padesát procent a ve zbývajícím případě více než o padesát procent.

Co se týče výdajů, odchodem do důchodu utrpěly nejvíce dvoučlenné domácnosti, v jednom z pěti případů se výdaje zvýšily více jak o dvacet pět procent; ve třech případech výdaje zůstaly stejné anebo se zvýšily do deseti procent; v jediném případě výdaje klesly. U vícečlenných domácností ve dvou ze čtyřech případů výdaje zůstaly stejné nebo se zvýšily do deseti procent a ve dvou případech výdaje klesly. V jednočlenných domácnostech v jednom ze dvou případů výdaje zůstaly stejné nebo se zvýšily do deseti procent; a v jednom případě se výdaje zvýšily o deset až dvacet pět procent.

Z provedeného výzkumného šetření je zřejmé, že všechny vícečlenné domácnosti očekávají zhoršení své finanční situace. Dvoučlenné domácnosti očekávají zhoršení finanční situace ve třech z pěti případech; ve dvou případech očekávají přibližně stejnou finanční situaci. Jednočlenné domácnosti v jednom případě očekávají přibližně stejnou finanční situaci a v jednom případě zhoršení finanční situace.

5 DISKUZE

Míra chudoby u seniorů závisí na mnoha okolnostech. Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že ve zkoumaném vzorku nejsou žádní senioři ohroženi absolutní chudobou, která je označována jako nedostatek prostředků k uspokojení základních životních potřeb. Naproti tomu senioři postižení relativní chudobou se bohužel ve výzkumu objevují. Podle Rowntreeho (2000) základní hledisko určujícího osobu ohroženou chudobou spočívá v tom, zda jsou zajištěny základní životní nezbytnosti. Rowntree a jeho výzkumníci pozorovali, zdali zkoumané rodiny žily „v zjevném nedostatku a bídě.“ Rowntree (2000) tedy pracoval s relativní definicí chudoby, jelikož porovnával životní podmínky zkoumaných osob s životními podmínkami, jež byly *společensky přijaty* a schváleny.

Absolutní chudoba je definována jako nedostatek prostředků uspokojit základní životní potřeby. Jak jsem již shora uvedla, s touto formou chudoby jsem se nicméně při své výzkumné práci nesetkala.

Badatelka Orshansky (1965, s. 5) poznamenala: „*Neexistuje žádný všeobecně uznávaný standard dostatku základních životních potřeb s výjimkou potravin. Dokonce i pokud se jedná o potraviny, společenské svědomí a zvyky přikazují zabezpečení nejenom dostačujícího množství, ale zároveň i dostačující pestrosti, jež by zaručovala doporučené nutriční cíle a odpovídala by zvyklostem ve stravování. Množství kalorií samo o sobě není dostačující.*“

Komunikačním partnerům jsem mimo jiné položila otázku: „*Musel jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?*“ pan Jiří, Josef, Pavel a Petr odpověděli, že k tomu dochází často. To představuje jistě značnou újmu pro tázané starobní důchodce, avšak při lepší znalosti právních předpisů by povětšinou nemuselo k těmto politováníhodným situacím docházet. Podle zákona číslo 48/1997 Sb., O veřejném zdravotním pojištění je lékařské zařízení povinno nabídnout lék nebo ošetření bez doplatku. To znamená, že ačkoliv senioři zkoumaného vzorku subjektivně pociťovali určitý pocit nespravedlnosti nebo i újmy, jejich zdraví nebylo ohroženo. Žádný z komunikačních partnerů si nestěžoval na nezajištění základních životních potřeb.

Townsend (1979) definoval relativní chudobu takto: „*Jednotlivce, rodiny a skupiny obyvatelstva možno označit za chudé, pokud postrádají zdroje nutné k zajištění stravy, jejich účasti v činnostech a životních podmínkách nebo vybavení, která jsou běžná, nebo přinejmenším považována za vcelku běžná a doporučená ve společnostech, jejichž jsou součástí. To znamená, že jsou v důsledku vyloučení z běžného způsobu života, zvyků a činností.*“

Paní Anna si mi v rozhovoru postěžovala, že se v důchodu nemůže věnovat cestování, protože nemá dostatek finančních prostředků. Podobně se vyjádřil i pan Josef, který, mi řekl, že již nemůže rybařit, jelikož mu na tuto zálibu nezbývají finance.

Relativní chudoba u seniorů se projevila i v odpovědích na otázku: „*Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel/vyšla s příjmem?*“, kdy odpověděli tři muži a pět žen „*ano, v podstatných věcech se musím omezovat.*“

Při rozhovorech s komunikačními partnery jsem jim položila také otázku: „*Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?*“ Odpověď dvou mužů a čtyř žen zněla: nic, naopak si musím ještě půjčovat. Do jednoho tisíce korun ušetří jeden muž a dvě ženy, v rozmezí od jednoho tisíce a koruna do třech tisíc korun uspoří dva muži. Žádný z komunikačních partnerů nemá možnost uspořit více. Z toho plyne, že v případě vzniku nenadálých výdajů jako kupříkladu při poruše domácích spotřebičů, jako je pračka či lednice by se dostali senioři do finančních potíží, které by byli nuceni řešit půjčkou (často) na vysoký úrok.

Dále jsem se dotazovala komunikačních partnerů, zda žijí ve vlastním bytě nebo domě anebo v nájmu. *Paní Jaroslava rychle sdělila, že žije sama ve vlastním domě, na kterém má hypotéku. Paní Jana také neváhala s odpovědí, „žiji s manželem ve vlastním domě na kterém mám hypotéku.“* Tři muži a čtyři ženy žijí ve vlastním bytě nebo domě. V nájmu žijí dva muži a dvě ženy. Z výzkumného šetření vyplynulo, že převážná většina komunikačních partnerů žije ve vlastním bydlení, na kterém mají hypotéku. Pokud by u seniorů vznikly nepředvídatelné náklady, tak by si museli půjčit finanční prostředky například u banky nebo nebankovní instituce. Lze uzavřít, že komunikační partneři trpí tzv. relativní chudobou.

Relativní chudoba je stav, v němž jedinec, rodina nebo sociální skupina uspokojuje své potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti (státě). Tedy na relativně nižší úrovni (Tomeš, 1996, s. 127).

Dále jsem se komunikačních partnerů dotázala: „*Jak dlouho byste mohl žít bez starobního důchodu?*“ Pan Josef ihned reagoval - „*čtyři měsíce.*“ Na tutéž otázku také odpovídal pan Pavel, jenž sdělil, že by byl schopen vyžít jeden měsíc při výpadku příjmu z důchodu. Do tří měsíců by přežilo bez starobního důchodu tři muži a čtyři ženy, v rozmezí čtyřech až dvanácti měsíců jeden muž a dvě ženy, a v období od jednoho roku do tří let pouze jeden muž.

Z praktického výzkumu vyšlo najevo vliv akademického vzdělání na to, jak senioři na stáří prosperují. Například paní Marie má Vyšší odborné vzdělání, a zároveň dokáže měsíčně ušetřit nadprůměrných sedm set korun. Paní Marie, podobně jako i všichni ostatní starobní důchodci v České republice využívá důchodový systém tzv. Bismarckovského typu.

Otto von Bismarck se svým tzv. „Bismarckovským modelem“ důchodového zabezpečení je někdy označován za prvního vládnoucího socialistu, jelikož svým důchodovým modelem úspěšně předešel ještě větší radikalizaci dělnictva. V Prusku i sousedních zemích v té době panoval mezi stále početnější společenskou vrstvou dělníků značný neklid.

Bismarck doslova prohlásil: „*Moje myšlenka si klade za cíl získat pracující třídu. Můžu dokonce říci - uplatit ji státem.*“

Postup německého kancléře Oto von Bismarcka nebyl výjimkou. Orgány veřejné moci v minulosti často přistupovaly k vytvoření, popřípadě ke změnám v důchodovém systému právě hlavně proto, aby zabránily projevům odporů a sociálním bouřím některých sociálních skupin obyvatelstva.

Na výzkumnou otázku: „*Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?*“ Paní Milena odpověděla, že je věnována nedostatečná pozornost. Totéž odpověděla paní Marie. Všechny ženy si myslí, že seniorům je věnována nedostatečná pozornost

od státu. Stejný názor vyjádřili i tři muži. Dva muži odpověděli, že pozornost zabezpečení seniorů od státu je přiměřená.

Z provedeného výzkumného šetření v zásadě vyplynulo, že senioři pravidelně nejsou schopni uhradit doplatky za léčbu, respektive musí ke starobnímu důchodu mít ještě další příjem, aby mohli doplatky zaplatit. Přesto všechno navíc ještě v podstatných věcech omezují svůj životní standard. Myslí si, že jim je věnována nedostatečná pozornost v zabezpečení ze strany státu. Obávají se zhoršené finanční situace v budoucnosti. Obzvláštní nouzi trpí osamělé ženy.

6 ZÁVĚR

Za úvahu by proto stálo předložit kardinální otázku důchodové reformy přímo občanům pomocí jednoduché otázky v lidovém referendu, například ve znění: „Chcete penzijní reformu na základě vědeckých poznatků z oblasti demografie, pojistné matematiky, ekonomie a sociologie i za cenu osobních obětí?“

Mnou navržený postup by jednak ctil ústavně zaručené přirozené právo každého respektovat svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého, a zároveň by zohlednil základní pravidlo informovaného souhlasu, tedy aby se kdokoliv rozhodoval na základě, pokud možno úplných znalostí v důležitých věcech. Řada lidí je zaměřena na přítomnost či okamžité uspokojení (jak to nazývají behaviorální psychologové), takže výsledek případného referenda nelze předem předvídat. V každém případě by ale byla zohledněna vůle lidu.

Jedním ze základních opatření, jak čelit chudobě seniorů by měla být efektivní reforma důchodového systému a zajištění důstojného stáří seniorů. Dále kvalitní zdravotní a sociální péči, profesně zdatný a kvalifikovaný personál zejména ve zdravotnictví a v oblasti sociálních služeb a zvýšení jeho počtu. Větší počet dostupných zdravotnických a sociálních zařízení a větší péče o pečující osoby, které pečují o své příbuzné v domácím prostředí a vyšší informovanost jak samotných seniorů, tak pečujících osob a široké veřejnosti o nabízené zdravotnické a sociální služby, podpora seniorů k aktivnímu způsobu života a ke zdravému životnímu stylu jako prevence řady onemocnění.

Jak ukazuje demografický vývoj, populace stárne, přibývá lidí ve středním věku, prodlužuje se délka života, přibývá seniorů v důchodovém věku, což klade stále větší finanční nároky zejména na zdravotní a sociální služby, na jejich místní, časovou a finanční dostupnost, na budování bezbariérových přístupů. Seniorská populace narůstá a měla by mít důstojné podmínky pro klidné a spokojené stáří.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BÄCKMAN, O., 2009. *Institutions, Structures and Poverty - A Comparative Study of 16 Countries, 1980–2000*. In: *European Sociological Review*. 25(2), 251-264. doi:10.1093/esr/jcn038
2. BERTHOUD, R., 2004. *Patterns of Poverty across Europe*. 1-st Edition. University of Bristol: The Policy Press. 60 p. ISBN 1 86134 574 7.
3. BLANK, R. M., 2008. *Presidential Address: How to Improve Poverty Measurement in the United States*. In: *Journal of Policy Analysis and Management*. 27(2), 233-254. doi:10.1002/pam.20323.
4. BOBEK, M., MOLEK, P. ŠIMÍČEK, V. (eds.), 2009. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 1 005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.
5. ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., 2012. *Sociální gerontologie: Úvod do problematiky*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. 264 s. ISBN 978-80-247-3901-4
6. DELHEY, J., KOHLER, U., 2006. *From Nationally Bounded to Pan-European Inequalities? On the Importance of Foreign Countries as Reference Groups*. In: *European Sociological Review*. 22(2), 125-140. doi:10.1093/esr/jci047.
7. DISMAN, M., 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
8. FAHEY, T., 2007. *The Case for an EU-wide Measure of Poverty*. In: *European Sociological Review*. 23(1), 35-47. doi:10.1093/esr/jcl018.
9. GIDDENS, A., 2004. *Sociology*. 4-th Edition. Cambridge: Polity Press. 750 p. ISBN 0-7456-2311-5.
10. HAMM, P. (ed.) 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. Publishing: OECD. 310 p. ISBN 978-92-64-04418-0.

11. HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha: Portál. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
12. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. 4. vydání. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
13. KANGAS, O. E., RITAKALLIO, V. M., 2007. *Relative to What?: Cross-National Picture of European Poverty Measured by Regional, National and European Standards*. In: *Journal European Societies*. 9(2), 119-145. doi: 10.1080/14616690601002632.
14. KLEPÁRNÍK, V., ŠTÍPEK, V., BITTNER, J., PÍCL, M., 2017. *Penzijní reformy od Chile po středovýchodní Evropu*. 1. vydání. Praha: Úřad vlády České republiky. 148 s. ISBN 978-80-7440-190-9.
15. MARLIER, E., ATKINSON, A. B., CANTILLON, B., NOLAN, B., 2007. *The EU and Social Inclusion. Facing the challenges*. 1-st Edition. Bristol: The Policy Press. 303 p. ISBN 978-1847424198.
16. MIOVSKÝ M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. 221 s. ISBN 80-247-1362-4.
17. ORSHANSKY, M., 1965. *Counting the Poor: Another Look at the Poverty Profile*. In: *Social Security Bulletin*. 28(1), 5.
18. PETTIGREW, T. F., 1967. *Social evaluation theory: Convergences and Applications*. In: D. Levine (eds.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press. 241-311.
19. RINALDI, M., 2010. Chapter 1: *Combating poverty and social exclusion*. Statistical books. Edition 2010. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 8 p. ISBN 978-92-79-13443-2.
20. ROWNTREE, B. S., 2000. *Poverty: A Study of Town Life*. 2-nd Edition. Bristol: The Policy Press. 86-87 p. (total 528 p). ISBN 978-1861342027. 127 s.

21. RUGGLES, P., 1990. *Drawing the Line: Alternative Poverty Measures and Their Implications for Public Policy*. 9-th Edition. Washington, D.C.: The Urban Institute Press. 199 p. ISBN 0-87766-4471.
22. RYS, V., 2003. *Česká sociální reforma*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. 172 s. ISBN 80-246-0588-0.
23. SEN, A., 1981. *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. 1-st Edition. Oxford: Clarendon Press. 17 p. ISBN 0-19-828426-8.
24. SEN, A., 1985. *A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Replay to Professor Peter Townsend*. In: *Oxford Economic Papers*. 37(4), 669-670. doi:10.1093/oxfordjournals.oep.a041716.
25. SMITH, A., 1804. *The Wealth of Nations*. 2-nd Edition. Hartford: J.Incoln & Gleason, Printers. 296 p.
26. ŠIMÁK, M., 2001. *Czech System of Pension Insurance and its Current Problems*. České Budějovice: University of South Bohemia. *Journal of Nursing, Social Studies and Public Health*. 1(1-2), 29-37. ISSN 1804-1868.
27. TAYLOR, L., 2004. *Reconstructing Macroeconomics*. 1-st Edition. Harvard: Universty Press. 445 p. ISBN 0-674-01073-6.
28. TOMEŠ, I., 1996. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 1. vydání. Praha: Sociopress. 127 s. (celkem 213 s). ISBN 80-902260-0-0.
29. TOMEŠ, I. a kolektiv., 1998. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vydání. Praha: Všehrd. 146 s. (celkem 209 s). ISBN 80-85305-39-9.
30. TOWNSEND, P., 1979. *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. 1-st Edition. California: University Press. 31 p. (total 565 p). ISBN 978-0-520-03976-6.
31. TRÖSTER, P. a kolektiv, 2013. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. vydání. Praha: C.H.Beck. 320 s. ISBN 978-80-7400-473-5.

32. VAN PRAAG, B. M. S., AND FERRER-i-CARBONELL, A., 2009. *Inequality and happiness*. In: SALVERDA, W., NOLAN, B., and SMEEDING, T. (eds.). *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. 1-st Edition. Oxford: Oxford University Press. 848 p. ISBN 978-0-19-923137-9.

33. WHELAN, C. T., MAÎTRE, B., 2009. *The Europeanisation of Reference Groups. A Reconsideration Using EU-SILC*. In: *European Societies* 11(2), 283-309. doi:10.1080/14616690701846938.

Elektronické zdroje:

34. ŠIMEK, R., 2015. *Otto von Bismarck: Důchody od kancléře* [online]. Praha: Mladá fronta [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/byznys/otto-von-bismarck-duchody-od-kanclere-901434>

35. NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ 1925-1929: Poslanecká sněmovna: Tisk č. 1292: část č. 2 - Poslanecká sněmovna. *Důvodová zpráva návrhu zákona o hornickém pojištění z roku 1925* [online]. [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1292_02.htm

36. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2018a. *Starobní důchody* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/618>

37. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2018b. *Invalidní důchody* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/619>

38. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2018c. *Pozůstalostní důchody* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/620>

39. ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ, 2019. *Starobní důchod* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/starobni-duchod>

40. RUDOLFOVÁ, V., a kolektiv, 2014. *Historie vývoje důchodového systému v ČR* [online]. Praha: Důchodová komise [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/V.-Rudolfová-Historie-vývoje-důchodového-systému-v-ČR-červen-2014.pdf>
41. PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ VLÁDY, 1992. *Programové prohlášení vlády České republiky, 12 s.* [online]. Praha: Vláda České republiky [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vaclav-klaus-1/Programove-prohlaseni-vlady.pdf>
42. PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ VLÁDY, 1998. *Programové prohlášení vlády České republiky, 16 s.* [online]. Praha: Vláda České republiky [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/milos-zeman/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf
43. PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ VLÁDY, 2002. *Programové prohlášení vlády České republiky, 18 s.* [online]. Praha: Vláda České republiky [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf
44. NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY č. 135/2010 Sb., VE VĚCI NÁVRHU NA ZRUŠENÍ § 15 ZÁKONA č. 155/1995 Sb., O DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ, 2010. NALUS - DATABÁZE ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU ZE DNE 23. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07, N 61/56 SbNU 653. *Redukční hranice pro výpočet procentní výměry důchodu.* [online]. Brno: Ústavní soud České republiky [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-8-07>
45. PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ VLÁDY, 2010. *Programové prohlášení vlády České republiky, 7 s.* [online]. Praha: Vláda České republiky [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf

46. SBÍRKA ZÁKONŮ ČESKÉ REPUBLIKY, 2012. *Občanský zákoník č. 89/2012, částka 33, s. 1034.* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra [cit. 2019-04-29]. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6144>

47. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2019. *Zpráva o stavu důchodového systému České republiky a o jeho předpokládaném vývoji se zřetelem na demografickou situaci České republiky a na očekávaný populační a ekonomický vývoj* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: https://www.komora.cz/files/uploads/2019/06/ma_ALBSBCLD4MQD.pdf

Právní předpisy:

48. Říšský zákon číslo 127/1889 Sb., o bratrských pokladnách

49. Recepční zákon číslo 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu Československého

50. Říšský zákon číslo 1/1907 Sb., o pensijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných, účinný od 1. 1. 1909

51. Zákon číslo 26/1929 Sb., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách

52. Zákon číslo 221/1924 Sb., o pojištění pro případ nemoci, invalidity, stáří

53. Zákon číslo 242/1922 Sb., o pojištění u báňských i bratrských pokladen, novelizován zákonem číslo 200/1936 Sb., o pojištění u báňských, bratrských pokladen v platném znění

54. Zákon číslo 43/1929 Sb., o státních starobních podporách

55. Zákon číslo 99/1948 Sb., o národním pojištění

56. Vyhláška číslo 114/1953 Sb., o důchodovém připojištění

57. Zákon číslo 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění

58. Vládní nařízení číslo 22/1953 Sb., o úpravě důchodů z důchodového zabezpečení a zaopatření osob nepřátelských lidově demokratickému zřízení

59. Zákon číslo 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení
60. Vládní nařízení číslo 56/1956 Sb., o nemocenském a důchodovém pojištění členů jednotných zemědělských družstev a o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících
61. Zákon číslo 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, novelizován zákonem číslo 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení v platném znění
62. Zákon číslo 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení a o změně zákona číslo 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu
63. Zákon číslo 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti
64. Zákon číslo 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením
65. Zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, novelizován zákonem číslo 134/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon číslo 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů
66. Zákon číslo 289/1997 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění zákona číslo 134/1997 Sb., zákon číslo 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zákon číslo 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, a zákon České národní rady číslo 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
67. Zákon číslo 170/1999 Sb., zákon, kterým se mění zákon číslo 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů, a zákon číslo 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

68. Zákon číslo 264/2002 Sb., zákon, kterým se mění zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
69. Zákon číslo 425/2003 Sb., zákon, kterým se mění zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon číslo 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zákon číslo 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a zákon číslo 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
70. Zákon číslo 306/2008 Sb., zákon, kterým se mění zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, zákon číslo 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
71. Zákon číslo 382/2008 Sb., zákon, kterým se mění zákon číslo 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, zákon číslo 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
72. Zákon číslo 426/2011 Sb., o důchodovém spoření
73. Zákon číslo 397/2012 Sb., o pojistném na důchodové spoření
74. Zákon číslo 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření
75. Zákon číslo 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření
76. Zákon číslo 212/2016 Sb., kterým se mění zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
77. Obecný horní zákon číslo 146/1854 Sb.
78. Říšský zákon číslo 1/1888 Sb., o úrazovém pojištění dělníků
79. Říšský zákon číslo 33/1888 Sb., o nemocenském pojištění dělníků

80. Zákon číslo 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

Jiné předpisy (stanovy):

81. Penzijní normál pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, jež věrně sloužili - 1771

82. Penzijní normál pro zaměstnance, kteří alespoň po deseti letech uspokojivé služby se stali neschopnými práce - 1781

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Přepisy rozhovorů s komunikačními partnery

Komunikační partner č. 1 - Jana

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Jsem ve starobním důchodu již pět let a jsem ráda, že už nemusím chodit do práce. Už jsem z práce byla unavená. Teď si užívám zasloužený odpočinek.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji jen s manželem, děti mají svůj život a bydlí jinde.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s manželem ve vlastním domě, na kterém mám hypotéku. Je to těžké, musím šetřit každou korunu, abych měla na splátky hypotéky.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Mám.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Jsou to výnosy z investic. Moc to není, ale jsem za to ráda.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohla žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Dva měsíce, déle bych bez důchodu být nemohla. To víte všechno je dnes drahé. Například potraviny a oblečení.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Neušetrím nic, musím si ještě půjčovat od příbuzných.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšla s příjmem?

Odpověď: „*Ano, musím se v podstatných věcech omezovat. Nemohu si koupit dražší oblečení a věnovat se svým koníčkům jako například cestování do zahraničí a také navštěvování historických památek.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %, což je pro mě velmi deprimující. Musím neustále počítat a rozhodovat se, co si mohu zakoupit a co už ne.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje se mi zvýšily o více než 25 %. Je to pro mě složitá situace. Nebyla jsem zvyklá šetřit a teď mi nic jiného nezbyvá.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Myslím si, že se u mě finanční situace bude zhoršovat. Dá se předpokládat, že vzhledem k neustálému zdražování budu muset ještě více šetřit.*“

Otázka č. 12: Musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Zatím pouze výjimečně jsem odmítla léčbu, protože v lékárně jsem za lék měla doplatit pět set korun, což pro mě bylo mnoho.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabývala před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná na hlavní pracovní poměr v soukromé firmě. Pracovala jsem jako mzdová účetní.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vystudovala jsem střední ekonomickou školu s maturitou.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*V dnešní době je seniorům věnována nedostatečná pozornost zabezpečení ze strany státu. Pociťuji to na sobě každý den. Dle mého názoru by stát se měl více zajímat o seniory a podporovat je. Každý by si měl uvědomit, že jednou zestárne a bude potřebovat pomoc.*“

Komunikační partner č. 2 - Marie

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Nejsem ve starobním důchodu dlouho. Jsou to teprve dva roky.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji bohužel sama, manžel umřel před pěti lety a děti již bydlí dávno sami.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji ve vlastním bytě zatíženým hypotékou. Musím sama platit hypoteční splátky, což pro mě představuje značnou finanční zátěž. Ale nedá se nic dělat, nějak to zvládnout musím.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Ano, mám. Jinak by to ani nešlo.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Příjem z podnikání. Není to mnoho, ale jsem za to vděčná.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohla žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Tři měsíce.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Snažím se něco si uspořit. Je to sedm set korun za měsíc.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšla s příjmem?

Odpověď: „*Svůj životní standard omezují jen minimálně. Hlavně, aby to tak zůstalo i v budoucnosti.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o 25 % až 50 %. S tím jsem ale počítala.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje se mi zvýšily o 10 % až 25 %. Je to složité, ale bojuji s tím. Nejhorší jsou pro mě platby hypotečních splátek na byt. Ale platit je musím, nechci o byt přijít. Kde bych přeci bydlela.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Předpokládám, že moje finanční situace zůstane přibližně stejná.*“

Otázka č. 12: Musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Prozatím jsem jen výjimečně odmítla léčbu kvůli doplatku.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabývala před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná ve státní správě na pozici vrchního referenta v oblasti kontroly daní.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vystudovala jsem Vyšší odbornou školu ekonomického zaměření.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Myslím si, že je od státu věnována nedostatečná pozornost seniorům. Mělo by se to změnit. Nejsem s tím vůbec spokojená. Stát podporuje rodiny s dětmi a na seniory se zapomíná. Je to smutné.*“

Komunikační partner č. 3 - Hana

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Jsem ve starobním důchodu již více jak dvacet let. Už jsem si na důchod zvykla a jsem v něm spokojená.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji s třemi dětmi, manžel umřel před rokem.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s třemi dětmi v nájmu. Bohužel na vlastní bydlení nemám peníze.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Ano, mám. Přivydělávat si musím.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Pracuji jako osoba samostatně výdělečně činná.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohla žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Bez starobního důchodu bych se obešla čtyři až dvanáct měsíců. To by se dalo zvládnout.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Měsíčně si snažím uspořit, a to devět set korun.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšla s příjmem?

Odpověď: „*Ano, v podstatných věcech svůj životní standard musím omezovat. Nemohu se věnovat svým zálibám jako třeba sbírání známek nebo pěstování květin. Jsou pro mě finančně náročné.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %. Je to o hodně, a tak musím šetřit.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje mi klesly, ale ne o mnoho.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Očekávám zhoršení své finanční situace, protože životní náklady pořád rostou.*“

Otázka č. 12: Musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Odmítla jsem lék kvůli doplatku jen výjimečně.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabývala před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byla v zaměstnání na pozici zdravotní sestry v nemocnici.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Absolvovala jsem střední zdravotnickou školu s maturitou.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Stát věnuje nedostatečnou pozornost zabezpečení seniorů. Je zapotřebí, aby se to změnilo a vláda si uvědomila, že seniori zaujímají v dnešní společnosti velkou část populace.*“

Komunikační partner č. 4 - Anna

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Do starobního důchodu jsem odešla před jedenácti lety.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji s manželem, děti jsou samostatné a řadu let bydlí daleko.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s manželem ve vlastním bytě, na kterém je hypotéka. Je to velká finanční zátěž pro můj rozpočet. Snažím se šetřit, kde se dá.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Mám. Jinak bych neměla na placení hypotečních splátek na byt.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*O zaměstnání k důchodu.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohla žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Bez starobního důchodu bych se obešla jen jeden měsíc. Déle bych už neměla na základní životní potřeby.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Neušetřím nic, musím si ještě půjčovat například od kamarádů. Není mi to příjemné, ale z tak malého důchodu se nedá žít.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšla s příjmem?

Odpověď: „*Ano, musím v podstatných věcech omezovat svůj životní standard, na který jsem byla zvyklá. V důchodu se nemohu věnovat cestování, které mám ráda, protože mi na něj nezbyvají finanční prostředky.*“

Otázka č. 9: Jak se změnilo Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*V důchodu mi značně příjmy klesly, a to o více jak 50 %. Je mi z toho smutno, na šetření jsem si pořád ještě nezvykla. Je to pro mě stresující.*“

Otázka č. 10: Jak se změnilo Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje mi sice také klesly, ale v porovnání s příjmy je to zanedbatelné.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Určitě se bude moje finanční situace zhoršovat. Obávám se toho, abych měla peníze na život.*“

Otázka č. 12: Musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „Často musím odmítnout léčbu, protože nemám na doplatky za léky. Je to smutné, ale bohužel je to tak. S tím nic neudělám.“

Otázka č. 13: Čím jste se zabývala před odchodem do důchodu?

Odpověď: „Před odchodem do důchodu jsem normálně pracovala jako prodavačka v květinářství.“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „Jsem vyučená prodavačka.“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „Dle mého názoru stát nevěnuje pozornost zabezpečení seniorům téměř vůbec. Jedná se tedy o nedostatečnou pozornost.“

Komunikační partner č. 5 - Milena

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „Starobní důchod jsem začala pobírat před osmi lety.“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „Žiji s třemi dětmi. Manžela nemám, zemřel už dávno.“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „Žiji s třemi dětmi v nájmu. Je to těžké, na vlastní bydlení nemám.“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „Ano mám. Je to nutnost. Bez dalšího příjmu bych jen těžko žila.“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „Mám zaměstnání k důchodu.“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohla žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „Dokázala bych žít bez starobního důchodu pouhý jeden měsíc. Víc by to prostě nešlo.“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „Ze svého důchodu neušetrím nic, naopak si musím ještě půjčovat od známých. Není to pro mě lehká situace. Když jsem pracovala, tak jsem takové problémy neměla.“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšla s příjmem?

Odpověď: „Ano, musím v podstatných věcech omezovat životní standard. Nemohu si dovolit ani jet na dovolenou.“

Otázka č. 9: Jak se změnilly Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %, což je pro mě zničující.*“

Otázka č. 10: Jak se změnilly Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje mi také klesly, ale jen o zanedbatelnou částku.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Nečekám nic dobrého. Naopak si myslím, že je jisté, že se bude moje finanční situace zhoršovat.*“

Otázka č. 12: Musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Často dochází k tomu, že odmítám léčbu, protože nemám peníze na doplatky za léky.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabývala před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná jako kadeřnice.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vyučila jsem se kadeřnicí.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Stát věnuje nedostatečnou pozornost zabezpečení seniorů. Je to nedůstojné. Každý přeci jednou zestárne a bude potřebovat pomoc.*“

Komunikační partner č. 6 - Jan

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Ve starobním důchodu jsem již poměrně dlouhou dobu. Je tomu už patnáct let.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji jen s manželkou, děti bydlí v zahraničí.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s manželkou ve vlastním domě, na kterém mám hypotéku. Není to příjemné, protože splátky hypotéky značně zasahují do rozpočtu.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Ano, mám.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Je to zaměstnání k důchodu.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohl žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Bez starobního důchodu bych se obešel déle než jeden rok.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Každý měsíc uspořím ze svého důchodu tři tisíce korun.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel s příjmem?

Odpověď: „*Svůj životní standard omezují jen minimálně. Mohu si dovolit věnovat se svým zálibám, kupříkladu hraní tenisu nebo fotbalu.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Mé příjmy zůstaly stejné, nebo klesly nejvýše o 25 %. Jsem spokojen, protože mě být v důchodu nijak finančně neomezuje.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*S výdaji jsem na tom také dobře, protože zůstaly stejné anebo se zvýšily do 10 %.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Ze své finanční situace nemám obavy, myslím si, že zůstane přibližně stejná.*“

Otázka č. 12: Musel jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Nikdy se mi nestalo, že bych neměl peníze na léčbu.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabýval před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem pracoval jako osoba samostatně výdělečně činná.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vystudoval jsem střední průmyslovou školu s maturitou.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Dle mého názoru je věnována ze strany státu přiměřená pozornost zabezpečení seniorů.*“

Komunikační partner č. 7 - Jiří

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Jsem ve starobním důchodu čtyři roky a jsem za to rád.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji jen s třemi dětmi, manželka mi zemřela před časem.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s třemi dětmi ve vlastním bytě, ale mám na něj hypotéku. To pro mě představuje značnou finanční zátěž.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Ano, mám. Nutně ho potřebuji.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Mám zaměstnání k důchodu. Nevydělám si moc, ale je to přilepšení.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohl žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Na důchodu jsem závislý. Bez něj bych přežil tak jeden měsíc.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Neušetřím vůbec nic, ba naopak, musím si ještě půjčovat od kamarádů.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel s příjmem?

Odpověď: „*Musím v podstatných věcech omezovat svůj životní standard. Nemohu se věnovat své zálibě, kterou je rybaření. Je to dost nákladný koníček.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o 25 % až 50 %, což je pro mě velká finanční částka.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje se mi zvýšily do 10 % anebo zůstaly stejné.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Jsem toho názoru, že moje finanční situace se bude zhoršovat.*“

Otázka č. 12: Musel jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Často odmítám léčbu pro požadovaný doplatek. Na léčení mi už nezbyvají peníze.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabýval před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byl v zaměstnání a pracoval jsem v soukromé firmě jako instalatér.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Jsem vyučen v oboru instalatér.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Domnívám se, že stát by se měl více zajímat o seniory. Pozornost věnována zabezpečení seniorů státem je dle mého názoru nedostatečná.*“

Komunikační partner č. 8 - Josef

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: *„Pobírám starobní důchod šest let.“*

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: *„Žiji jen s manželkou, děti bydlí sami.“*

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: *„Žiji s manželkou v nájmu. Na vlastní bydlení nemám peníze.“*

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: *„Ano, mám. Musím si něco přivydělat.“*

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: *„Mám zaměstnání k důchodu.“*

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohl žít bez starobního důchodu?

Odpověď: *„Bez důchodu, tak čtyři měsíce.“*

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: *„Z tak malého důchodu se nic ušetřit nedá, naopak si ještě půjčuji od známých.“*

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel s příjmem?

Odpověď: *„Musím se v podstatných věcech omezovat. Nemohu si už jako dříve dovolit zálibu, kterou jsem měl rád. Rybařil jsem.“*

Otázka č. 9: Jak se změnilly Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: *„Příjmy mi klesly o 25 % až 50 %. Je to smutné, že člověk v důchodu musí počítat, co si může koupit a na co mu už nezbývají peníze.“*

Otázka č. 10: Jak se změnilly Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: *„Výdaje se mi zvýšily do 10 % anebo zůstaly stejné. Je to pro mě složitá situace. Musím si neustále rozmýšlet, co si koupím.“*

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: *„Očekávám, že moje finanční situace zůstane přibližně stejná.“*

Otázka č. 12: Musel jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: *„Děje se to často.“*

Otázka č. 13: Čím jste se zabýval před odchodem do důchodu?

Odpověď: *„Než jsem šel do důchodu, tak jsem pracoval jako osoba samostatně výdělečně činná.“*

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Absolvoval jsem střední zemědělskou školu s maturitou.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Dle mého názoru je věnována pozornost zabezpečení seniorů státem přiměřená.*“

Komunikační partner č. 9 - Jaroslava

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Ve starobním důchodu jsem sedm let.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji sama, manžel mi zemřel, jsou to dva roky, děti bydlí na Šumavě.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji sama ve vlastním domě, na kterém mám hypotéku.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Ano, je to nezbytné.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Zabývám se podnikáním. Nevydělávám tím žádné velké sumy, ale jako přivýdělek je to dobré.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohla žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Předpokládám tak čtyři až dvanáct měsíců.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Neušetrím nic, musím si ještě půjčovat od příbuzných.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšla s příjmem?

Odpověď: „*Musím v podstatných věcech omezovat svůj životní standard. Nemohu kupříkladu jet do zahraničí k moři.*“

Otázka č. 9: Jak se změnily Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %, což mě velmi děsí.*“

Otázka č. 10: Jak se změnily Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje se mi zvýšily do 10 % anebo zůstaly stejné.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Samozřejmě očekávám zhoršení své finanční situace.*“

Otázka č. 12: Musela jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Často musím odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabývala před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byla zaměstnaná v neziskové organizaci. Pracovala jsem jako vedoucí pečovatelské služby.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vystudovala jsem Vyšší odbornou školu sociálně právní.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Stát by měl více věnovat pozornosti zabezpečení seniorů. Proto si myslím, že je věnována nedostatečná pozornost seniorům ze strany státu.*“

Komunikační partner č. 10 - Pavel

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Ve starobním důchodu jsem už sedmnáct let.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji s třemi dětmi, manželka mi loni zemřela.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s třemi dětmi v nájmu.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Mám. Je to nutnost.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Mám zaměstnání k důchodu.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohl žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Bez starobního důchodu bych mohl žít jen jeden měsíc.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Ušetřím tři sta korun měsíčně.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel s příjmem?

Odpověď: „*Ano, musím se v podstatných věcech omezovat. Nemohu si koupit dražší boty nebo oblečení.*“

Otázka č. 9: Jak se změnila Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o více jak 50 %. Je to pro mě velmi složitá situace.*“

Otázka č. 10: Jak se změnila Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje se mi zvýšily do 10 % anebo zůstaly stejné.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Myslím si, že se u mě finanční situace bude zhoršovat.*“

Otázka č. 12: Musel jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Dochází k tomu často.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabýval před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byl zaměstnán na hlavní pracovní poměr v soukromé firmě. Pracoval jsem jako kuchař.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vyučil jsem se kuchařem.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Myslím si, že je seniorům věnována nedostatečná pozornost od státu.*“

Komunikační partner č. 11 - Petr

Otázka č. 1: Jak dlouho pobíráte starobní důchod?

Odpověď: „*Jsem ve starobním důchodu již devět let.*“

Otázka č. 2: Jak je početná Vaše domácnost?

Odpověď: „*Žiji jen s manželkou, děti jsou dospělé a samostatně bydlící.*“

Otázka č. 3: Žijete ve vlastním bytě, domě nebo v nájmu?

Odpověď: „*Žiji s manželkou ve vlastním domě, na kterém mám hypotéku.*“

Otázka č. 4: Máte jiný pravidelný příjem než starobní důchod?

Odpověď: „*Ano mám.*“

Otázka č. 5: O jaký jiný příjem se jedná?

Odpověď: „*Jedná se o zaměstnání k důchodu.*“

Otázka č. 6: Jak dlouho byste mohl žít bez starobního důchodu?

Odpověď: „*Jen jeden měsíc bych přežil bez starobního důchodu.*“

Otázka č. 7: Jakou částku uspoříte měsíčně ze svých příjmů?

Odpověď: „*Ušetřím tisíc sto korun za měsíc.*“

Otázka č. 8: Musíte omezovat životní standard, abyste vyšel s příjmem?

Odpověď: „*Svíj životní standard omezují jen minimálně.*“

Otázka č. 9: Jak se změnilo Vaše příjmy po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Příjmy mi klesly o 25 % až 50 %.*“

Otázka č. 10: Jak se změnilo Vaše výdaje po dosažení důchodového věku?

Odpověď: „*Výdaje se mi zvýšily do 10 % anebo zůstaly stejné.*“

Otázka č. 11: Jakou očekáváte finanční situaci?

Odpověď: „*Myslím si, že se u mě finanční situace bude zhoršovat.*“

Otázka č. 12: Musel jste někdy odmítnout léčbu pro požadovaný doplatek?

Odpověď: „*Dochází k tomu často.*“

Otázka č. 13: Čím jste se zabýval před odchodem do důchodu?

Odpověď: „*Před odchodem do důchodu jsem byl zaměstnán na hlavní pracovní poměr v soukromé firmě. Pracoval jsem jako hodinář.*“

Otázka č. 14: Jaké máte vzdělání?

Odpověď: „*Vyučil jsem se hodinářem.*“

Otázka č. 15: Jaká je věnována pozornost zabezpečení seniorů od státu?

Odpověď: „*Myslím si, že stát věnuje nedostatečnou pozornost zabezpečení seniorů.*“